

Saako ”hyvän” tappaa epäoikeutetussa sodassa?

(vertaisarvioitu)

Juha Mäkinen

Abstract

The aim of this paper is to provoke deep thought about several fundamental questions, such as whether the difference between justified and unjustified wars is still relevant in times of climate crisis and eco-crisis. The paper answers in the affirmative, while introducing readers to the recent military ethical and philosophical research concerning not only “morality in war” but also “ethics and ethicality in all times”. The paper delves into the debates between various ethical schools of thought with the aim of taking part in the turn towards an emphasis on consequences (i.e. consequentialism; utilitarianism) in this shared context (the Earth). In so doing, the text familiarizes readers with the writings of “conventionalists” (e.g. Michael Walzer) and “revisionists” (e.g. Jeff McMahan), while grounding the philosophical analysis in the Just War tradition for the most part. Additionally, the study invites those who are more interested in the approaches adopted by international law studies to participate in the forthcoming multi-hermeneutic learning processes. It identifies the strategic cultural transformation that has taken place in the Finnish Defence Forces since 2009, namely the overemphasis on the legal approach and systemic neglect of philosophical studies (i.e. ethics and ethicality). To this end, the dominant worldview of the Finnish Defence Forces seems to be an emphasis on realism over constructivism, for example; an emphasis on the “next war” over human and societal security; and, consequently, an overemphasis on the “impossibility to learn” and negligence with regard to the need for deep cultural transformations. The paper synthesizes the key virtues, but also explains how the “good consequences” are pivotal for all of us who share responsibilities and obligations with regard to such matters.

Johdanto

Puolustusvoimien henkilöstöstrategian mukaan (2015, 16) [Puolustusvoimien henkilöstön] *eettinen toimintakyky* perustuu¹ Puolustusvoimien lakisäateisten tehtävien *oikeutukseen*. Entä ovatko historiallisessa tarkastelussa kaikki Puolustusvoimien osallistumat sodat olleet oikeutettuja? Tulevaisuudestahan emme voi tietää, mutta varautuessamme kohtaamaan myös odottamattomia, silti kenties mahdollisia, *pahimpia* tilanteita meidän on tarpeen syventyä ei vain sotilaseettisten, vaan myös sekä filosofisten² että oikeussääntöjen tulkintojen merkityksiin sotilastoimintaa jäsentäessämme. Ristiriitaisesti Puolustusvoimissa korostetaan eettisen toimintakyvyn merkitystä, mutta silti nykyisin filosofian ja tässä käsiteltävien teemojen opinnot jäävät lähinnä itseopiskelujen varaan (ks. Hellgren 2020; Puumala 2018; Puumala painossa).

Paradoksaalisesti sotilaan pitää samalla miettiä sekä väkivallan ja tappamisen että elämän suojelemisen suhdetta (Toiskallio & Mäkinen 2009, 68; ks. Värry 2007, 31; Verweij 2007, 43; Pääesikunta 2012, 60). Perinteisesti sotilaat joutuvat kohtaamaan näitä paradoksaaleja tilanteita sodissa ja monenlaisen rauhanturvaamisen sekä kriisinhallinnan yhteyksissä, mutta tulisiko sotilaan näitä sen syvemmin pohtia tehden vain sen mitä heille käsketään?³

Filosofisesti orientoituneen sotilaseettisen tutkimuksen mukaan sotilasetiikalla on kaksi perustavaa ennakko-oletusta (ks. Häyry 1991, 77; Aalto 2014, 110; Puumala 2018, 11). Ensinnäkin se, että sodankäynti, ainakin puolustussodankäynti, on joissakin olosuhteissa moraalisesti hyväksyttävää. Toiseksi se, että sotaa voidaan käydä eettisesti jokseenkin siedettävällä tavalla; toisin sanoen, että sodankäynnin väistämätön raakuus ei kaikissa tapauksissa kumoa sen alustavaa eettistä oikeutusta. Tässä artikkelissa lukijan näkökulmaa hyväksyttävään ja oikeutettuun sodankäyntiin (*jus in bello*), laajennetaan erityisesti sotaan ryhtymisen ja turvautumisen (*jus ad bellum*), mutta myös jossain määrin sodan jälkeisien, rauhaan ja turvallisuuteen kytkeytyvien, teemojen pohtimisen (*jus post bellum*) avulla.

Väitän, että on edelleen tarpeen eritellä oikeutettuja ja epäoikeutettuja sotia toisistaan⁴. Filosofisissa yhteyksissä esimerkiksi *oikeutetusta* sodasta nostetaan muun muassa ”venäläis-suomalainen sota vuosina 1939–1940” (Walzer 1977/2015, 70–73; McMahan 2005, 15; ks. myös Pihlström 2018) eli talvisota⁵. Näissä yhteyksissä usein käytetty esimerkki *epäoikeutetusta* sodasta on vuonna 2003 alkanut [toinen] Irakin sota (Verweij 2007, 44; Gruzalski 2006, 259; Shaw 2016, 159; Heinze 2006; Singer 2004; McMahan 2005, 13; McMahan 2009, 76; Gray 2000/2018, 253–254; McGoldrick 2004, 47–51), mutta miltä osin (Fisher 2011/2012, 220) ja miksi? Millaisten periaatteiden ja kriteerien perusteella tässä

tapauksessa filosofit ja sotilaseetikot arvioivat joitakin sotia joko epäoikeute-
tuiksi tai oikeutetuiksi (hyväksyttäväiksi)?

Myös suomalaisessa sotatieteisessä diskurssissa on, erityisesti strategian alal-
la, tunnistettu pasifismi, realismi ja osin myös oikeutetun sodan tutkimusperin-
ne (ks. Häyry 1991; Sipilä 2013, 77; Forss 2013, 180). En tässä yhteydessä syven-
ny sekä pasifismin että [poliittisen] realismin⁶ moniin merkityksiin, vaan sen
sijaan ennemminkin oikeutetun sodan filosofiseen tutkimusperinteeseen, sekä
siihen kysymykseen pitäisikö sotilaan ylipäättään osallistua sotaan, joka ei ole
oikeutettua (vrt. Aalto 2016, 5). Entä olisiko hyväksyttävää jos ”epäoikeutetussa”
sodassa ”hyvät” tappaisivat ”hyviä”, mutta entä jos ”oikeutetussa” sodassa ”pa-
hat” tappaisivat ”hyviä”?⁷ Entä jos sodan päämäärän ei katsottaisi olevan rauha
tai asianosaisten inhimillinen turvallisuus, vaan sen sijaan esimerkiksi sodan-
käynnillä saavutettaviksi arvioidut resurssit? (ks. Räikkä 2017, 163; McGoldrick
2004, 19; ks. Peltonen & Peltonen 2019, 279) Väitän, että varsinkaan sotilasetii-
kassa sodan etiikan teemojen käsittelyltä ei tulisi voida välttyä.

Jos, tai kun kuten realismin perusteella argumentoiva kommentoisi, sotaan
ryhdytään, niin mitä tästä mahdollisesta sodankäymisestä muille asianosaisille
seuraisi? Vai tulisiko sotilaan keskittyä vain saamiensa lainmukaisten käskyjen
toiminnallistamiseen ja mahdollisesti siinä ohessa hyve- ja velvollisuuseettisiin
pohdintojen syventämiseen tehdäkseen ”oikein” vaan ei ”hyvää”? Entä jos vii-
meistään 2020-luvulle tultaessa ”hyvä sotilas” täyttäisi moraalisubjektille (toi-
mijalle) asetettavat kriteerit (ks. Hallamaa 2017, 21)? Kyeten täten asettamaan
tavoitteita ja päämääriä tekemiselleen, ymmärtäen tekojensa⁸ ja osallistumansa
toiminnan *syy-seuraussuhteita* sekä pystyen tekemisellään tavoittelemaan hän-
nelle asetettuja, ja osin hänen asettamiaan, tavoitteita ja päämääriä. Näkisin,
että varsinkin demokratioissa tällaiset autonomiset ja mahdollista moraalista
rappiota estävät ja eettisyydeltään esimerkilliset sosiaalistuneet kansalaiset ovat
keskeisessä asemassa; ja näin sekä asevoimien että yhteiskunnan osalta.

Kohti eettisen tietoisuuden laajentamista

Janne Aalto on väitöskirjassaan (2016, 71) tuonut esille tarkasteluun valitse-
miensa asevoimien eettisen opetuksen tavoitteiden erilaisuutta teleologisen
(hyve-eettinen), konsekventialistisen (seurauseettinen) ja deontologisen (vel-
vollisuuseettinen) ulottuvuudella (vrt. Hallamaa 2017, 92–94). Tässä tarkastelus-
saan Aalto on arvioinut sotilaspedagogiikan edustavan teleologista (2016, 95)
eli toisin sanoen hyve-eettistä ja sangen toimijakeskeistä tulkintaa (ks. Tois-
kallio 2017; Olsthoorn 2011). Artikkelissani argumentoin sotilaspedagogiikkaan
liittyen seurauseettisiä merkityksiä, mutta tämä käänne ei suinkaan tarkoita

välttämättä sitä, että vain seurausetiikkaa noudattamalla voisimme luopua hyve- ja velvollisuuseettisistä⁹ näkökulmista (ks. Mutanen & Schroderus 2017, 13; Mäkinen 2020, 397) tai näiden koulukuntien välisistä dialogeista.

Sotilastoiminnan osalta emme voine myöskään tyytyä kategorisiin kieltoihin ainakaan esimerkiksi tappamisen osalta (vrt. Toiskallio 2017, 40); emme esimerkiksi tilanteissa, joissa joko meitä itseämme kohtaan kohdistuisi väkivaltaisia aseellisia hyökkäyksiä tai muiden kansallisvaltioiden ihmiset joutuisivat vaikkapa kansanmurhan kohteiksi (ks. Isaro 2019).

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) peruskirjan 2 artiklan 4 kappaleen mukaan kaikkien jäsenmaiden on pidättäydyttävä kansainvälisissä suhteissaan väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämisestä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai muulla tavalla, joka on ristiriidassa YK:n päämäärien kanssa. (Ulkoasiainministeriö 2015, 12; ks. Gray 2000/2018, 9.) YK:n jäsenillä on puolustautumisoikeus sekä erikseen että yhteisöllisesti (ks. Ulkoasiainministeriö 2016, 11–12 YK:n peruskirjan 51 artikla ja 42 artikla) eli täten organisaatiollisissa tehtävissään sotilaat toimivat sekä yksittäisten kansallisvaltioiden että valtioiden muodostaman kansainvälisen yhteisön turvallisuustarpeiden tyydyttämiseksi (ks. Walzer 1977/2015), vaikkakin lähtökohtaisesti kansallisvaltiokohtaisten asevoimien tehtävien mukaisesti. Kansallisvaltioissa kansalaisten oikeudet, vastuut (*responsibilities*) ja sitoumukset (*obligations*) ovat jännitteisissä suhteissa toisiinsa (ks. Walzer 1970); voidaankin asettaa kysymys miten siis kansallisvaltion, instituutioidensa kautta, tekemien sitoumusten edellyttämät tekemiset yhteiskunnallisesti jakautuvat päätyen osin¹⁰ kansalaisiakin osallistaviksi?

Esimerkiksi filosofi Seumas Miller (2016, 99) tulkitsee tätä asetelmaa siten, että kansallisvaltioissa kaikilla kansalaisilla on yhteinen moraalinen sitoumus *ulkoisen turvallisuuden* ylläpitämisen osalta, mutta missä määrin tämä sitoumus koskee myös *kansallisen* ja *yhteiskunnallisen turvallisuuden* ylläpitoa? (ks. Mäkinen 2020, 396) Lisäksi osana kansainvälistä yhteisöä tehdyistä sitoumuksista seuraa se, että sitoutuneilla kansallisvaltioilla on velvollisuus olla aiheuttamatta vahinkoa muiden kansallisvaltioiden kansalaisille. Tämän lisäksi näillä kansallisvaltioilla on yhteisöllisiä *moraalisia vastuuta*, ja näihin perustuvia *moraalisia sitoumuksia*, turvatakseen muiden kansallisvaltioiden kansalaisten ja asukkaiden perusoikeuksia (Miller 2016, 227).

Aiemmin olen väittänyt (Mäkinen 2018), että “jälkimodernina” aikana *eettinen tietoisuus* (ethical awareness) on ollut vaarassa kaventua. Osin tämä ilmiö liittyy samassa yhteydessä käsittelemääni pirstoutumiseen (fragmentoituminen), jonka hyveelliseksi “vastalääkkeeksi” on esitetty sekä *integriteettiä* (Puumala 2018; Puumala painossa) että identiteettien kansalais-sotilassuhteisia uudelleen tulkintoja (Mäkinen 2018).

Olen aiemmin pyrkinyt laajentamaan sotilaiden eettistä tietoisuutta osallistamalla heidän yhteiskunnallistamiseensa (Mäkinen 2018) ja myös voimaannuttaaksemme heitä vastuullisiksi *glokaaleiksi* toimijoiksi. Näiden pyrkimysten tavoittelun erääksi apuvälineeksi aikoinaan valikoitui yrityseittinen integroidun sosiaalisten sopimusten teoria (*integrated social contract theory*, ISCT) (ks. Mäkinen 2010; 2020). Perusajatuksena näille sotilaseettisille dialogeille ja yhteiskehittelyille on ollut se, ettei sotilasetiikkaa kehitetä vain sotilasetiikan ja sotilasorganisaatioiden puitteissa (Toiskallio 2007, 11). Globalisaation aikakaudella arvioni mukaan myös yrityseettisistä tutkimuksista voi olla hyötyä jopa sotilasorganisaatioille ja näistä lähtökohdista löytyi mainittu, laajan monitieteisen keskustelun kohteena oleva, malli ja sen teoreettis-käytännöllisiä perusteluita.

Tällä kertaa näkökulmani on suoranaisemmin filosofinen, mutta oletukseni on ja on ollut se, että näillä molemmilla näkökulmilla on jaettu ideoita ja periaatteita. Ensinnäkin se, että esimerkiksi integroidun sosiaalisten sopimusten teorian avulla voidaan myös tasapainottaa paikallisen (kulttuurispesifin) ja toisaalta universaalien ja globaalien välistä suhdetta. Integroidun sosiaalisten sopimusten teorian kehittäneiden Thomas Donaldsonin ja Thomas W. Dunfeen (ks. Dunfee 2006, 304) mukaan he pyrkivät lähtökohtaisesti mallillaan huomion kiinnittämiseen sekä paikallisten yhteisöjen normeihin, arvoihin ja *tarpeisiin* että universaaleihin moraalisiin¹¹ periaatteisiin.

Toisekseen integroidun sosiaalisten sopimusten teorian avulla pyritään (ks. Mäkinen 2010, 60) kiinnittämään huomiota paikallisten yhteisöjen toiminnan haitallisiin seurauksiin (*adverse effects*) muille ihmisille ja yhteisöille. Nimittäin jos paikallisen yhteisön toiminnasta koituu liiaksi haitallisia seurauksia muille, on tarpeen uudelleen arvioida kyseisen paikallisyhteisön normeja, arvoja ja periaatteita (Donaldson & Dunfee 1999, 184). Näin ollen on ilmeistä, että integroitujen sosiaalisten sopimusten teoria on näkökulmaltaan ”utilitaristiseurauseittinen” silti pyrkien monikoulukuntaisiin eettisten kysymysten käsittelyyn (ks. Donaldson & Dunfee 1999, 23).

Myös sotilasetiikan parissa sekä utilitarismi että seurausetiikka ovat saaneet osakseen sekä kannattajia (ks. Aalto 2016, 13; Olsthoorn 2011; Brandt, 1972) että myös vastustajia (ks. Olsthoorn 2011). Väitän, että ainakin osiltaan tämä vastahankaisuus ”utilitaristisille-seuraustarkasteluille” perustuu sille, että kansallisvaltioissa ei ole välttämättä totuttu, kuten ei luonnollisesti myöskään kansainvälisessä yhteisössä, tarkastelemaan sodankäynnin vaikutuksia muille kuin enintään oman kansallisvaltion ihmisille (ks. Shaw 2016, 49; 2014, 308; Morris 2014). Seuraavaksi syvennymme hieman syvemmälle utilitarismiin, kuten myös seurausetiikkaan, aina klassikkotekstejään myöten.

Seurauseettisen käänteen merkityksistä

Olen jo pitkään ollut intuitiivisesti kiinnostunut utilitarismista (Mäkinen 2010; ks. Häyry 2001; Mill 1863/2000) ja seurauseetikasta¹², koska olen tulkinut niiden olevan verraten hyödyllisiä pyrkiessäni laajentamaan omaa, ja mahdollisuuksien mukaan muidenkin, eettistä tietoisuutta. Etiikan kiinnostuneisuuteni ei ole pohjautunut tarpeeseen tukea intuitiivisia, varsinkin alkuvaiheissani verraten refleктоimattomia oletuksiani, vaan ennemminkin löytää viisasta opastusta työlleni ja elämälleni (ks. Mill 1863/2000, 12; ks. Shaw 1999, 27). Toisaalta olen toistaiseksi jäänyt kaipaamaan näiden utilitarististen tulkintojen kytkentöjä sotilastoimintaan ja turvallisuuteen eikä vain ihmisten onnellisuuteen, hyötyyn, nautintoihin ja hyvinvointiin¹³.

Näin jälkeenpäin tarkasteltuna en kenties ollut 2000-luvun alkupuolella tietoinen edes sotilaan keskeisimmästä paradoksista väkivallan ja toisaalta elämän suojelemisen osalta. Näin ollen tuon ajan sotilaana ja *taistelijana* en vielä ymmärtänyt mitä hyötyä, jos mitään, utilitaristista tulkinnoista voisi minulle ja meille olla.

Sittemmin tohtoriopintojen ohessa löytyneen integroidun sosiaalisten sopimusten teorian (ISCT) avulla tutustuin Andrew Gustafsonin (2013; 2009; ks. Mäkinen 2020, 401) yrityseettisiin tulkintoihin ja viimeinen alkusyksystä 2019 Philip Toddin väitöskirjaan (Todd 2019). Ja tätä kautta sekä William H. Shawin (1999; 2006; 2011; 2014; 2016) että Martha Nussbaumin (2004; 2008) tuotantoon, joiden kanssa tässä lyhyesti keskustelen.

John Stuart Millin, ja muiden utilitaristien kehittämä, traditio¹⁴ on kerännyt myös runsain määrin kritiikkiä osakseen. Olemalla ”liian kylmä”, ”liian laskennallinen”, ”liian vaikeasti navigoitavissa” ja ”liian herkästi väärinkäytettävissä oleva”. Kritiikistä huolimatta monet keskeiset utilitaristiset aikaansaannokset ovat syvälle juurtuneita esimerkiksi *hyvinvointiyhteiskuntien* kulttuuriperimiin. (ks. Nussbaum 2008, S89 Allardtiin 1975 viitaten; Salonen 2010; Ehrnrooth 2016) Toisaalta on syytä tiedostaa Millin (ks. Todd 2019) olleen osaltaan merkittävästi vaikuttamassa myös *vapauden* korostamisiin vaikkakin on tarpeen hahmottaa, että itseasiassa hän pyrki tasapainottamaan yksilöiden tarpeiden tyydyttämistä suhteessa yhteiseen hyvään (*collective good*) ja velvollisuuksiin (*obligations*).

J.S. Mill, kuten isänsä James sekä esimerkiksi oppi-isänsä Jeremy Bentham, käsittelivät sotaa varsin vähän, mutta tätäkin nuukemmin esimerkiksi *turvallisuutta* (ks. Todd 2019). Itseasiassa huomiotta näyttää jääneen se tosiasia, että jo J.S. Mill mielsi nimenomaan turvallisuuden erittäin tärkeäksi intressiksemme. Melkein kaikesta muusta voisimme luopuakin, mutta emme turvallisuudesta. J.S. Millin mukaan (1863/2000, 83) tätä *ravinnon* jälkeen tärkeintä välttämät-

tömyyttä ei kuitenkaan voi säilyttää, ellei sitä ylläpitävää koneistoa pidetä jatkuvasti käynnissä.

Näitäkin teemoja käsitellessään J.S. Millillä oli yhteiskunnallinen näkökulma kuten seuraavasta otteesta voimme havaita:

Sota, varsinkaan hyvällä syyllä, ei ole suurin pahuus, josta kansallisvaltio voi kärsiä. Sota on ruma asia, mutta ei kaikkein rumin asia: rappeutunut ja heikentynyt moraalinen ja kansallistunteen (*patriotic*) tila, joka ajattelee ettei mikään ole sodan arvoista, on kaikista pahinta. (ks. Shaw 2016, 45; Shaw 2006, 393; Todd 2019, 82, 206)

Näissä milliläisissä pohdinnoissa on yhtymäkohtia myös vaikkapa nykyisiin maanpuolustusvelvollisuuskeskusteluihinkin vaikkakin, kuten mainittua, hänen omissa ja seuraajiansa tulkinnoissa nämä tulkinnat ovat jääneet marginaaliin.

On mielenkiintoista tiedostaa, että utilitarismia varsin vahvasti jatkokehittänyt J.S. Mill rakensi yhteyksiä hyve-eettisen, Kantin velvollisuuseettisen ja utilitarismin välille (Ibid., 42; ks. Mill 1863/2000, 13). Daniel Russell toteaa (2014, 258), että myös hyve-eetikot voivat oppia utilitaristisen moraalifilosofian suostimasta *syy-seuraus –ajattelusta* (ks. Hallamaa 2017, 21). Toisaalta voidaan myös pohtia josko utilitaristit, kuten seurauseetikotkin, voisivat oppia jotain myös hyve- ja velvollisuuseetikoilta (ks. Shaw 2016, 88; Jamieson 2010; 2014/2017; ks. loppuviite 9 hyveisiin liittyen). Tunnistaahan J.S. Millikin (1863/2000, 57) sen, että ”hyvettä tulee tavoitella sen itsensä vuoksi, henkilökohtaisista intresseistä riippumatta”. Toisaalta on ilmeistä, että utilitarismissa vallitsee hyveiden yhteys edellä mainittuihin ”onnellisuuksiin”. Toteaahan J.S. Millikin (Ibid., 60), että ”utilitarismi käskää kehittämään hyveeseen kohdistuvaa rakkautta niin voimakkaasti kuin mahdollista, koska se on kaikkein tärkein yleisen onnellisuuden edistäjä”.

R.M. Haren jatkokehittämän kaksitasoisen moraalisen ajattelun juuret ovat Platon ja Aristoteleen filosofoinneissa ja Hare kutsuu näitä tasoja *intuitiiviseksi* ja *kriittiseksi* (Hare 1981, 25). Harelaista kaksitasoista moraalista ajattelua sotilasetiikkaan soveltaen voidaan ajatella (ks. Mäkinen 2020, 401), että ensin sotilaillekin pitää opettaa [kriittisesti tarkastelemaan] asevoimien toimintaan liittyviä ”moraalisia ja eettisiä” periaatteita ja toisaalta velvollisuuksiaan [sekä oikeuksiaan] asettaen nämä vuorovaikutukseen toimijan intuitiivisten oletusten ja periaatteiden kanssa. Täten syvennyttään ei niinkään sotilaan, vaan kansalaisotilaan ”eettis-moraalisiin” tulkintoihin.

Ja kun näin tehdään ei voida pysyttäytyä vain yksinkertaisten ”moraalisten” periaatteiden, ja hyve-luetteloiden, merkitysten opettelussa, vaan kansalaisotilaan tulee ymmärtää asevoimien toiminnasta ja sodankäynnistä paljon

enemmän kuin vain ”tehdään kuten periaatteet edellyttävät” ja ”sitte kuten käsketään”. Haren mukaan (1981, 52) ”hyvä kenraali on sellainen, joka voittaa taisteluita, mutta ei sellainen, jolla on parhaimmat *prima facie*¹⁵ periaatteet; parhaimpia ovat sellaiset *prima facie* periaatteet, joiden avulla, kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna, voitetaan taisteluita.” Tätä harelaista ”hyvän kenraalin” pohdintaa kritikoivasti jatkokehittäen voidaan miettiä, miten sitten laajemmin sodissa ja muutoin asevoimien toiminnassa, kun jäsennetään yhteyksiään yhteiskunnalliseen ja inhimilliseen turvallisuuteen (ks. Mäkinen 2020) sekä muihin vaalimisen arvoisiin päämääriin kuin vain ”vastustajan voittamiseen” (vrt. O’Driscoll 2020).

Toisin kuin esimerkiksi kantilainen velvollisuusetiikka, utilitarismi kannustaa kiinnittämään huomiota kulloisiinkin tilanteisiin, konteksteihin ja toimintaan (ks. Skorupski 2006, 28; Shaw 1999, 18–19). Utilitarismin mukaan tavallisissa tilanteissa meidän pitää toimia tiettyjen periaatteiden ja ohjeiden mukaisesti ottaen huomioon päämäärämme aikaansaada asianomaisessa tilanteessa parhaimman mahdollisen tuloksen (ks. Shaw 2006, 204)¹⁶.

Vaikkakin J.S. Millin mukaan (1863/2000, 33) ”etiikan tehtävä on kertoa meille, mitkä ovat meidän *velvollisuutemme* tai millä keinoin voimme ne tunnistaa”, tulee meidän miettiä sekä velvollisuuksiamme että myös oikeuksiamme. J.S. Millille, kuten häntä seuranneille utilitaristeille (ks. Shaw 2016, 36), oikeus (*right*) ei ole muuta kuin voimassa oleva vaatimus, joka yksilölle on suotu koska tällaisen oikeuden turvaamisella on ilmeistä yhteiskunnallista hyötyä. Tästä huolimatta utilitaristit toivovat itsekään sisäistävänsä, kuten toisille tähdentävänsä ja heissä vahvistavansa, itseisarvoista sitoutumista näistä oikeuksista tärkeimpiin (Shaw 2016, 81). Näin ollen hahmottuu itseisarvoisten hyveiden ja oikeuksien yhteisöllisesti välineellinen arvo suhteessa suuremman yhteisen hyvän tavoitteluun (ks. esim. Shaw 1999, 258).

Väitöskirjassaan Philip Todd (ks. 2019, 21) tutki utilitarismin ja seurausetiikan näkökulmista Yhdysvaltojen vuonna 2003 Irakia vastaan aloittamaa sotaa todentaen Yhdysvaltojen valtionhallinnon ja median osalta siirtymää etiikan koulukuntien välillä: yksilökeskeisestä hyve-etiikasta siirryttiin ensin yhteisölliseen velvollisuusetiikkaan ja sittemmin sotilastoiminnan *seurauksien* tarkasteluun. Todennettu siirtymä tukee osaltaan väitettäni etiikan koulukuntien välisten dialogien ja yhteiskehittelyjen merkityksellisyydestä, kannustaen pohtimaan myös *ennakoivasti* vaihtoehtoisten ja mahdollisesti suunniteltavien sotilastoimien laajojakin seurauksia.

Jos utilitarismia voikin tulkita sekä ”onnellisuus” että seurauskeskeiseksi näkemykseksi, on se varmasti myös osiltaan jatkumoa filosofiselle *ensimmäisen periaatteen* kiteyttämiseksi (ks. Mill 1863/2000, 9–14). Tässä tarkastelussa en kuitenkaan pelkistä utilitarismia yksinomaisesti kehittämänsä keskeisen

periaatteen perusteella, vaan ennemminkin historiallisissa ja filosofisissa yhteyksissään ja merkityksissään.

Mainittakoon, että utilitarismista ja seurausetiikasta on löydettävissä merkityksellisiä kytkentöjä¹⁷ kaikkien merkittävimpien maailman uskontojen tunnustamaan *kultaiseen sääntöön*, jonka mukaan ”tee niin kuin haluaisit itsellesi tehtävän” (Mill 1863/2000, 31; ks. Hallamaa 2017, 16). Seurausetikoista esimerkiksi John Harsanyin ja R.M. Haren on katsottu hivenen uudelleenmuotoilleen tätä kultaista sääntöä (Bykvist 2014, 123) edellyttäen ensinnäkin, että toimija pystyy [emotionaalisesti] samaistumaan (*sympathetic identification*) toisen toimijan asemaan ja näkökulmaan (ks. Toiskallio 2017; Perez 2012), ollen omissa erityislaatuissa sekä objektiivisesti että subjektiivisesti tarkasteluissa *olosuhteissaan*. Toisekseen he (kultaisen säännön hengessä) edellyttävät, että toimija tekee muille siten kuten haluaisi, että ne toiset tekisivät hänelle; ja siitäkkin huolimatta, että he vaihtaisivat paikkaansa toistensa kanssa¹⁸. Kolmanneksi myös yleistämisperiaate (*universalizability*) näyttäisi olevan perusteltu (Ibid., 122) eli jos kerran on *totta*, että joku tietty teko pitäisi tehdä tässä, kuten tämän kaltaisissa tilanteissa, niin sitten se pitäisi tehdä jokaisessa tätä tilannetta universaalisti vastaavissa tilanteissa.

Esimerkiksi Jeremy Benthamin kehittämän utilitarismin ensimmäisen periaatteen mukaan ”suurin mahdollinen onni suurimmalle mahdolliselle määrälle ihmisiä” on se moraalinen mittatikka, jonka perusteella oikein ja väärin määrittyvät (ks. Todd 2019, 28; Nussbaum 2004, 63; Nussbaum 2008, S83). Teoksessaan *On Liberty* (1859) J.S. Mill esitti tulkinnan, jonka mukaan utilitarismi tavoittelee suurinta hyvää, suurimmalle määrälle ihmisiä. Täten Mill laajensi ideaalisen, tavoiteltavan, hyvän pyrkimällä sen kertymän kartuttamiseen (ks. Todd 2019, 41). Näin ollen J.S. Mill etäännyi opettajansa hedonistisesta tulkinnasta kohti holistisempaa, ja kokonaisvaltaisempaa, näkemystä onnellisuudesta (Todd 2019, 40).

Sittemmin J.S. Mill (1863/2000, 17) muokkasi edeltäjiensä tulkintoja *onnellisuuden periaatteeksi*, jonka mukaan teot ovat oikein siinä määrin kuin niillä on taipumus edistää onnellisuutta ja väärin siltä osin kuin niillä on taipumus tuottaa onnettomuutta¹⁹. Ehkä hieman yllättäen J.S. Mill ei tarkastellut yksinomaaisesti vain hänelle itselleen läheisimpien ja rakkaimpien onnellisuutta, vaan laajensi tulkintaansa ottamaan huomioon koko *ihmiskuntaa* (Mill 1863/2000; ks. Todd 2019, 41)²⁰. Esimerkiksi John Skorupski (2006, 15) tulkitsee J.S. Millin onnellisuusperiaatetta siten, että ”onnellisuus on oikeuttaja, ja pitäisi olla kontrolloijakin, kaikkien päämäärien osalta, mutta ei itsessään ainoa ja yksinomainen päämäärä” (ks. Shaw 1999, 266–267).

Kaikista jatkokehittelyistä huolimatta utilitarismi näyttäytyi näennäisesti vaivattomana kritiikin kohteena, jonka puolestamme maailmoille kiteytti

Nietzsche: ihminen ei ponnistele onnellisuuden perässä; vain englantilaiset tekevät niin (ks. Nussbaum 2004, 60; 2008, S81). Tosin ”nietzscheläisille” voimme kommentoida ettei välttämättä utilitaristien, kuten esimerkiksi J.S. Millinkään, keskeisimpänä päämääränä ollut niinkään oman onnellisuuden perässä ponnistelu, vaan sen sijaan muiden intressien huomioon ottaminen ja edistäminen pyrittäessä suurimpaan hyvään suurimmalle määrälle ihmisiä. Ja kuten mainittua sekä utilitarismin kannattajilta että sen kritikoijiltakin on näemmä jäänyt huomaamatta tässä artikkelissa jo aiemmin mainittu milliläinen korostus turvallisuudesta erittäin tärkeänä intressinämme ja eräänä keskeisenä tarpeenamme.

J.S. Mill mielsi tilanteemme sellaiseksi, joka aina tarjoaa useita vaihtoehtoja pohdittavaksi; ja nimenomaan siten, että toimija olisi mahdollisimman tiukasti puolueeton, intressitön ja hyväntahtoinen tarkkailija (Todd 2019, 44). Itseasiassa esimerkiksi kasvatuksen keinoin tulisi ”jokaisen kasvatettavan mieleen vakiinnuttaa purkamattomia yhteyksiä hänen oman ”onnellisuutensa” ja [ihmiskunnan] hyvän elämän välille (Todd 2019, 203 Milliin (1863) viitaten)²¹.

J.S. Millin (1863/2000, 79) mukaan ”ihmiset ovat kykeneviä tuntemaan sympatiaa kaikkia inhimillisiä ja jopa kaikkia aistivia olentoja kohtaan”. Tältä perustalta voimme pohtia [J.S. Millin hengessä; ks. loppuviite 20] missä määrin ihmiset voisivat tuntea sympatiaa myös luontoa kohtaan? (vrt. Skorupski (2006, 24; Shaw 1999, 14–15; Shaw 2011, 384) Toisaalta J.S. Mill (1863/2000, Ibid.) jatkaa todeten, että ”se mikä uhkaa yhteiskunnan yleistä turvallisuutta, uhkaa myös hänen omaa turvallisuuttaan ja herättää hänen itsesuojeluvaistonsa [...] ja patistaa häntä vastarintaan”. Mutta jos, ja kun, vastarintaan ryhdytään, tulee muistaa, että ”utilitaristinen taistelija” miettii erilaisia käytössään olevia toimintavaihtoehtoja seurauksineen; vaihtoehtoja esimerkiksi sodankäynnin ja [esimerkiksi] malariaa vastaan²² kamppailemisen välillä (ks. Shaw 2016, 77).

Eikä tässä vielä kaikki, sillä esimerkiksi aikamme ilmasto- ja ympäristökriiseihin (ks. Värri 2018; Jamieson 2010; 2014/2017; Gardiner 2011; Lahikainen 2018) liittyvät uhkien moninkertaistukset antavat meille havainnollistavaa osviittaa siitä millaisia hyvin huomattavia vaikutuksia meidän aikaansaannoksillamme on myös tulevien sukupolvien ”hyvinvoinnille”. Kulttuuriperimämme joutuu parhaillaan vahvasti haastetuksi toimintaympäristömme tilan huonotessa ilmeten erilaisina kriiseinä, sotina, ilmaston muutoksena, elonkirjon kaventumisena ja luonnonvarojen hupenemisena.

Nähdäkseni esimerkiksi ylikulutuksemme²³ kautta olemme osaltamme myös olleet vaarantamassa tulevien sukupolvien edellytyksiä ”hyvinvointiin” ja ”hyvään elämään” (ks. Gardiner 2011; Mulgan 2014, 325; 2015). Näistä ristiriidoista kasautuvat nykyisen ”tienhaaramme” tarpeet ja vaatimukset reflektoida arvojamme, joiden puolesta työtämme teemme, eläen kenties ”hyvin” tai

”huonosti”, ja joiden puolesta kamppailemme ja kenties jopa *taistelemme jälleerakentaakseemme* elämänmuotomme mahdollisimman kestäväälle ja turvallisuudelle perustalle.

On luonnollisesti tarpeen pohtia mitä viisasta sanottavaa joillakin vaikkapa 1800-luvulla eläneillä filosofeilla voisi olla esimerkiksi maailmansotien jälkeen ydinaseiden ja erilaisten pandemioiden sekä ilmasto- ja ekokriisien keskellä eläneille, eläville ja mahdollisesti jälkeemme eläville ihmisille? Kenties jotain universaalisti ja normatiivisesti sekä täten meitä kaikkia lähtökohtaisesti velvoittavaa, kuten oheisesta esimerkistä voimmme päätellä. J.S. Millin mukaan (1863/2000, 52) ”yhteisöllisten siteiden voimistuminen ja *yhteiskunnan terve kehitys* (kursiivi kirjoittajan), eivät ainoastaan voimista yksilön henkilökohtaista intressiä ottaa käytännössä huomioon toisten hyvinvointi. Ne myös saavat yksilön yhä enemmän kohdistamaan *tunteensa* muiden ihmisten hyvään tai ainakin yhä suurempaan käytännön huomioimiseen [...]. Muiden hyvästä tulee hänelle asia, jonka huomioon ottaminen on yhtä luonnollista ja välttämätöntä kuin kaikista olemassaolomme *fyysisistä edellytyksistä huolehtiminen* (kursiivi kirjoittajan)²⁴”. Näin ollen on mitä keskeisin sekä kasvatuksellinen että yhteiskunnallinen kysymys millaiseksi erilaiset kansalaiset oman osansa kaiken keskellä mieltävät.

Perinteisesti utilitaristisista toimijaa tulkitaan nimenomaisesti onnellisuuden, hyödyn, nautinnon ja hyvinvoinnin tavoittelijaksi; sen sijaan, että taistelemisen arvoiset *hyveet, arvot*, taisteluissa koettu *tuska* (Nussbaum 2008; 2004; vrt. Mill 1863/2000, 16) ja elämän *päämäärät* sekä näihin nivELYTYVÄT *tavoitteet* välttämättä merkityksellistyisivät toisiaan täydentäviksi ja tukeviksi käsitteiksi (ks. Hallamaa 2017). Nähdäkseni utilitaristinen ajattelu ei ole välttämättä yksinomaisesti, ja ”benthamilaisesti” ”kylmän laskelmoivaa”, vaan ennemminkin, siinä missä omassa ajassa Aristoteleskin, hyvään [ja turvalliseen] elämään pyrkivää (Nussbaum 2004, 65; 2008, S86–87).

J.S. Mill (1863/2000, 20) toteaa, että ”yksikään älykäs ihminen ei suostuisi olemaan typerys, yksikään oppinut ei suostuisi olemaan tietämätön, yksikään myötätuntoinen ja omantunnon omaava ei suostuisi olemaan itseks ja halpainen; ei, vaikka he olisivat vakuuttuneita, että tyhmä, tietämätön ja lurjus ovat tyytyväisempiä osaansa kuin he omaansa.” Eli hänen mukaansa ”korkeammilla kyvyillä varustettu olento tarvitsee enemmän tullakseen onnelliseksi, kykenee luultavasti tuntemaan suurempaa kärsimystä ja on varmasti alttiimpi kärsimykselle useammassa asiassa kuin vähemmän kyvykäs olento”. Täten meidän ei ole välttämättä tarpeen vaipua toivottomuuteen, jos joskus sattuisimmekin tuntemaan vähemmän onnellisia tuntemuksia vallitsevien tilanteiden äärellä.

Utilitarismia tulkiten (ks. Shaw 1999, 278) on perusteita sallia ihmisten elää elämäänsä siten kuten se heille sopii, edellyttäen tosin, että he täyttävät

velvollisuutensa²⁵ (*duties*), *eivätkä aiheuta vahinkoa toisille*. Otetaanpa esimerkiksi kaksi lähtökohtaisesti universaalia ja velvoittavaa periaatetta kuten ”älä tapa” ja ”tee mitä on tehtävissä minimoidaksesi toisten kärsimystä” (ks. Fotion 2007, 1–2)²⁶. Kuten mainittua oletan tässä kiteytetyin perusteluin, että tietyssä tilanteessa jopa tappaminen on hyväksyttävää. Väitän edelleen, että tietyissä tilanteissa perusteltu väärin tekeminen on hyväksyttävää; mutta vain jos toimija näin tehdessään pyrkii, ja aikaansaa, esimerkiksi asianosaisten kärsimysten minimoitumista sekä turvallisuuden että hyvinvoinnin edistymistä.

Skorupski (2006, 17) tulkitsee utilitarismin edellyttävän yksilön projektien asettamista suhteessa niihin *rajoituksiin*, joita ilmenee otettaessa huomioon muidenkin asianosaisten intressit. Eli kuten J.S. Mill painottaa (1863/2000, 81) ”meidän tulee noudattaa käytöksessämme sääntöä, jonka kaikki rationaaliset olennot voisivat omaksua edistääkseen *yhteistä hyvää*. Ja kun yksilölliset projektit ajautuvat ristiriitoihin yhteisöllisen tason tarkastelujen kanssa, yhteiskunnallinen hyöty ratkaisee käytössä olevien vaihtoehtojen paremmuuden”. (ks. Mill 1863/2000, 81) Itseasiassa J.S. Millin johtopäätöstä on tulkittu siten, että ihmisen tulee tarpeen mukaan uhrata onnellisuutensa pyrkiessään edistämään muidenkin asianosaisten onnellisuutta²⁷; kuten siis onnellinen taistelija, joka kestää tuskaa jaloon ja oikeutettuun päämäärään päästääkseen (ks. Nussbaum 2004, 66; Todd 2019, 83). Utilitaristit erottelevat väärin tekemisen siitä tulisiko toimijaa teoistaan kritikoida, moittia tai syyllistää (Shaw 2016, 30; 2006, 208) eli näin ollen utilitaristit, kuten seurauseetikotkin, sallivat joissain perustelluissa tilanteissa toimijan tehdä väärin häntä siitä moittimatta (ks. Parfit 1984/1987, 31–35)²⁸.

J.S. Mill toteaa (1863/2000, 43), että ”mikäli hyöty [ja hyvinvointi] on moraalisten velvollisuuksien perimmäinen lähde, hyötyä voidaan käyttää ratkaisemaan velvollisuuksien väliset ristiriidat”. Useimmat nykyiset filosofit ovat sitä mieltä, että kaikki moraalisisista velvollisuuksistamme (*moral obligations*) ovat *prima facie* tyyppisiä eli siis sellaisia, jollaisia vielä *tärkeämpi* velvollisuus voi syrjäyttää (Beauchamp & Childress 2001, 14–15, 405–406; Puumala 2018; ks. Shaw 1999, 22).

Tässä yhteydessä voin yhtyä utilitarismin kritiikkiin muun muassa siltä osin, että usein ”ennakoiva laskennallisuus” näyttäisi näissä yhteyksissä korostuvan ”todennetun ja empiirisesti tutkitun” sijasta (vrt. Shaw 1999, 28; 2014, 307; 2016, 21). Edelleen alituisen kiireen paineistamana aikaa oppimiselle ei tuntuisi olevan; siitäkään huolimatta, että ihmislajina oppiminen on ollut aito mahdollisuutemme koko tähänastinen elinikäemme (ks. Mill 1863/2000, 40; Shaw 1999, 29; 2006, 203) eikä suinkaan vähiten sotaan ja sodankäyntiin liittyen (ks. Shaw 2014, 310).

Seurausetiikan ja sotilasetiikan vuorovaikutusta

Kuten olen tässä esittänyt, ovat erityisesti William H. Shaw ja Philip Todd pyrkineet saattamaan utilitaristis-seurauseettisiä moraalifilosofisia tulkintoja myös sotilaseettisiin yhteyksiinsä. Shaw (2011, 382) onkin jatkokehittänyt utilitaristista onnellisuusperiaatetta utilitaristisen sotaperiaatteen (*utilitarian war principle*, UWP) muotoon, jonka mukaan kansallisvaltiolla on moraalinen oikeus sotimiseen jos ja vain jos, mikään sen käytössä oleva muu toimintavaihtoehto ei ennakoitusti aikaansaisi enemmän *asianosaisten hyvinvointia*. Shawin mukaan taasen seurauseettinen sotaperiaate (CWP) keskittyy käytössä olevien toimintavaihtoehtojen aikaansaamien *seurausten* vertailuun. Shaw (Ibid., 383) täydentää utilitaristista sotaperiaatetta toissijaisella periaatteella, jonka mukaan ”ei ole yksinomaan moraalisesti oikein, vaan myös kansallisvaltiolta moraalisesti vaadittua (*required*), sotia jos ja vain jos, näin toimiminen aikaansaisi enemmän ennakoitua hyvinvointia *kuin mikään muu* käytössä oleva toimintavaihtoehto”. On tärkeä tiedostaa, että sotien käyminen ei ole ainoa asia mitä asevoimat voivat tehdä. Ylipäätään se tosiasia, että kansallisvaltioilla on valmiina kyvykkäitä ja puolustuksellisia asevoimia voi vaikuttaa suotuisasti tähän *pelotevaikutukseen* (Shaw 2016, 141; ks. Hanska 2019) ja esimerkiksi turvallisuustilanteen vakauteen²⁹.

Yhteiskunnallisen, ja ihmillisen, turvallisuuden osalta tämä merkitsee muun muassa sitä (ks. Mäkinen 2020, 396–397), että esimerkiksi toisiinsa verkottuneet poliisin³⁰ ja asevoimien instituutiot pyrkivät aikaansaamaan yhteiskunnallista turvallisuutta³¹ ja yhteistä hyvää sekä kokonaisuhyvinvointia (ks. Puolustusministeriö 2019). Tosin tehtäviensä mukaisesti molemmat instituutiot ovat myös sekä kansainvälisiä että monikansallisia (*transnational*) (ks. Miller 2016, 85–87).

Minkä tahansa moraalin peruseriaatteen hyväksymmekin ensimmäiseksi periaatteeksemme, tarvitsemme myös sekä *toissijaisia* että *alempia periaatteita* tämän tärkeimmän periaatteen soveltamisessa (ks. Mill 1863/2000, 42; Shaw 2014, 313; 2011, 397–400; 1999, 16) kuten tässä tapauksessa oikeutetun sodan kriteereitä.

Oikeutetun sodan kriteereistä toissijaisina periaatteina

Jo ennen ajanlaskumme alkua on sotaan turvautumisen oikeutusta arvioitu tarkastelemalla, täyttävätkö ne vaiko eivät, oikeutetun sodan kriteerejä (ks. Pikkarainen 2006; Mileham 2020). Nämä kriteerit voidaan luokitella kolmeen ryhmään: *jus ad bellum* käsitellen sotaan turvautumisen oikeutusta, *jus in bello*

(ks. Walzer 1977/2015, 21) sodassa käytettyjen keinojen oikeutuksesta ja *jus post bellum* sodan jälkeisestä oikeudenmukaisuudesta (Walzer 2004; ks. Verweij 2007; Räikkä 2017, 162; Mileham 2020).

Jus ad bellum -kriteerien mukaan (ks. Shaw 2011, 394–396; 2014, 313; 2016, 64; Fisher 2011/2012, 66–67; Räikkä 2017; Fotion 2007, 19–20; ks. Aalto 2020) sotaan ryhtyminen ja turvautuminen on oikeutettua, jos ja vain jos

- sodalle on oikeutettu syy (just cause)
- laillinen auktoriteetti oikeuttaa sodan (legitimate authority)
- sotaan ryhtyvällä osapuolella on oikeutetut intentiot ja tavoitteet (right intention)
- sodan aiheuttamat haitat ovat hyväksyttävässä suhteessa hyötyihin, jotka oikeuttavat sodan (suhteuttaminen eli niin kutsuttu proportionaalisuus-periaate)
- sota on viimeinen keino (last resort)
- sodalle asetetut tavoitteet voidaan riittävällä todennäköisyydellä saavuttaa (reasonable prospect of success)
- sodan lopullisena päämääränä on oikeutettu rauha, joka kohtelee oikeudenmukaisesti kaikkia osapuolia.

Sodan välttämätön, vaikkakaan ei riittävä ehto on se, että sodalle on oikeutettu syy (ks. McMahan 2009, 5). Tämä on ensimmäinen ja samalla ensisijaisin sodan oikeutuksen kriteeri (ks. Hurka 2007, 199; McMahan 2004, 693, 708). Yleensä ajatellaan, että esimerkiksi puolustautuminen sotilaallista hyökkäystä vastaan on hyväksyttävä peruste sotaan ryhtymiselle (Räikkä 2017, 163). McMahanin mukaan (2005, 1; ks. Walzer 1977/2015, 62; Shaw 2011, 395; vrt. Shaw 2014, 305; Todd 2019, 81–82) nykyaikainen oikeutetun sodan tutkimusperinne, kuten kansainvälinen oikeuskin (vrt. esim. Gray 2000/2018, 124), ovat tunnustaneet vain yhden oikeutetun sodan syyn: ulkoista aggressiota vastaan tehtävän itse- tai muiden puolustamisen³².

Nykyisin oikeutetun sodan tutkimusperinteen puitteissa hyväksytään oikeutetuiksi sodan syiksi myös ainakin yhteisöllisesti perustellut syyt humanitääriseen intervention toteuttamiseksi (McMahan 2005, 13; McMahan 2009, 149; Hurka 2007, 217; ks. Isaro 2019). Lisäksi jo perinteisemmin myös ennakoivia sotilaallisia operaatioita (*pre-emptive*; Walzer 1977/2015, 74, 81; ks. Kesseli 2001; Rantapelkonen 2006, 304; Jantunen 2013, 178) on saatettu mieltää oikeutetuiksi. Sen sijaan ennaltaehkäiseviä (*preventive*) sotilaallisia toimia ei välttämättä niinkään ja siitäkään huolimatta, että esimerkiksi myös Yhdysvallat on 2000-luvun myötä globaalisti profiloitunut nimenomaan ”sekä ennaltaehkäisevien että ennakoivien” sotilaallisten toimien saralla (ks. Todd 2019; Shaw 2016, 89–91; Gray 2000/2018).

Kuten olen aiemmin maininnut kansallisvaltiot ovat osa kansainvälistä yhteisöä, mutta millaisten tahojen voidaan katsoa olevan *legitiimejä toimijoita* oikeuttaakseen sodan? Jo perinteisestikin yksittäisen kansallisvaltion³³ on katsottu olevan tässä suhteessa legitiimi, mutta kansallisvaltioiden jäsenyydestä kansainväliseen yhteisöön seuraa se, että nykyisin YK:n turvallisuusneuvoston tulkitaan olevan näissä asioissa ylikansallinen ja legitiimi toimija (ks. esim. Gray 2000/2018, 17).

Suhteuttamisen (proportionality) periaatteen voidaan katsoa jakautuvan sekä *ad bellum* että *in bello* suhteuttamiseksi (McMahan 2009, 18). Tämän periaatteen mukaan mahdollisesti harkinnassa olevien sotilaallisten vaikutuskeinojen ennakoituja sekä haitallisia että hyväksyttäviä vaikutuksia suhteutetaan toisiinsa, ja tässä tarkastelussa hyväksyttäviä vaikutuksia³⁴ tulisi olla enemmän, jotta tämän kriteerin näkökulmasta sodan oikeutusta voitaisiin puoltaa. On tärkeätä huomata, että suhteuttamisen periaatteen huomioon ottaminen tulee kytkeä utilitaristisiin ensimmäisen periaatteen mukaisiin tarkasteluihin (ks. Walzer 1977/2015, 128–133, 153). Kansallisen ja monikansallisen sotilaallisen puolustuksen näkökulmasta oikeutetun sodan tutkimusperinteen ”tavoitteiden riittävän todennäköisyyden saavuttamisen” -kriteeri on kenties kaikkein haastavin ja varsinkin esimerkiksi verraten pienelle, sotilaallisesti liittoutumattomalle, kansallisvaltiolle (ks. Blombergs 2016; ks. Walzer 1977/2015, 52–53; Rodin 2002).

Viiimeisen keinon –kriteeri merkitsee muun muassa sitä, että aina on olemassa myös muita kuin sotilaallisia keinoja ja vaihtoehtoja vastapuolen ”voittamiseksi” ja turvallisuuden edistämiseksi. Nykyisin esimerkiksi hybridisodankäynnin kautta pyritään tuomaan esille mitä erilaisempia vaikutuskeinoja (ks. Lehtonen & Hyytiäinen (2019) erilaisine perusteluineen (ks. Hyytiäinen 2018). Clausewitziläisittäin ajateltuna (vrt. Walzer 1977/2015, 22–25) vaikutuskeinojen tulkitaan olevan alisteisia politiikalle³⁵ eli poliittisesti päätetyille päämäärille. Näissä pohdinnoissa myös uhkien, kuten niistä tehtyjen tulkintojen, erilaisuus on hyvin merkittävässä asemassa. Filosofinen kriteeri *oikeutetuista intentioista* ja *tavoitteista* merkitsee muun muassa sitä, että jos sotaan turvaudutaan, sodan lopullisena *päämääränä* on rauha, joka kohtelee oikeudenmukaisesti eri osapuolia (*jus post bellum*) (ks. Shaw 2011, 395; Räikkä 2017, 163).

Epäoikeutetun sodan merkityksestä kansalaissotilaalle

Tässä alaluvussa johdattelen lyhyesti moraalifilosofiseen debattiin kulminoituen erityisesti Michael Walzerin (1977/2015; 2004) ”konventionaalisiiin” ja esimerkiksi Jeff McMahanin (2004; 2005; 2009; ks. myös esim Rodin 2002)

”revisionistisiin” moraalifilosofisiin tulkintoihin sodankäyntiin ja sodan etiikkaan liittyen (ks. Peperkamp 2020, 96–97). Michael Walzer on esittänyt riippumattomuusteessin (*logically independent*) *jus ad bellum* ja *jus in bello* -periaatteiden osalta (Walzer 1977/2015, 21). Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hänen mukaansa on täysin mahdollista sotia oikeutettua sotaa epäoikeutetusti ja toisaalta sotia epäoikeutettua sotaa tiukasti [*jus in bello*] moraalisaantöjen puitteissa³⁶.

Walzerin tulkinnan perusteella sotilaat ovat itsekin uhreja, ollessaan kansallisvaltioiden välisissä, sosiaalisesti konstruoiduissa (1977/2015, 24) eli poliittisissa (Ibid., 36), sodissa *inhimillisiä välineitä* mitä erilaisempien pyrkimysten toteuttamiseksi. Mutta McMahanin (2009, 83, 73) mukaan poliittisten kokonaisuuksien, siis ollen yleisimmin kansallisvaltioiden, sotiessa keskeisintä ei ole niinkään päämäärien poliittisuus, vaan se ovatko nämä päämäärät moraalisia/moraalittomia ja oikeutettuja. Tarkastelussamme on kuitenkin välttämätöntä edetä universaalien ja globaalien etiikan pariin, miettien samalla mahdollisen sodan sekä eettisyyttä että epäeettisyyttä. Kuten myös sitä, ketkä kaikki näistä mahdollisista moraalittomuuksista ja epäeettisyydestä ovat vastuussa?

Walzerilaisen tulkinnan mukaan vastuu sotaan ryhtymisestä lankeaa lähtökohtaisesti kansallisvaltioille, ja jossain määrin myös *demokraattisen* kansallisvaltion kansalaisille, mutta ei niinkään sotilaille, joiden kansalaisuutta hän ei täten näyttäisi tiedostavan ja tunnustavan³⁷. Entä jos normatiivisesta näkökulmasta sotilaankin pitäisi oivaltaa olevansa myös demokraattisen kansallisvaltion kansalainen ja yhteiskunnallinen toimija (ks. Mäkinen 2018), jonka tulkinnan myötä hänelle kuuluisi sekä oikeuksia että velvollisuuksia – myös jopa *vastuita*? Nähdäkseni nykyisin suomalaisessa demokraattisessa kansallisvaltiossa kansalaisilta edellytetään verraten paljon ymmärrystä, ja perusteltuja valintoja, sotaan ryhtymisen ja oikeuttamisen osalta, kuten aiemmin myös esimerkiksi Maavoimien Esikunnan sotilasetiikan aineistoa (2016) tarkastelemalla voimme päätellä.

McMahan (2004, 700) tulkitsee Walzerin liioittelevan yhteiskunnallisia pakottavia paineita ja tiedollisia (epistemologisia) rajoitteita, joita demokraattisten yhteiskuntienkin kansalaisiin katsotaan kohdistuvan. Epistemologisen argumentin mukaan voidaan ajatella, ettei kansalaisotilaalla voi olla käytössään asianomaisessa päätöksenteossa tarvittavaa informaatiota ja tietoja (ks. McMahan 2004, 703) vaikkapa joukkotuhoaseista. Kuten aiemmin huomasimme esimerkiksi Suomessa kansalaisilta tätä tietämistä käytännössä jo vaaditaan; ja elleivät he vaadittaessa näitä asioita vielä tietäisikään, tulisi heitä esimerkiksi maanpuolustusvelvollisuuden hengessä näihin asioihin kasvattaa ja valistaa³⁸.

Pragmaattisen argumentin mukaan (Ibid., 704) oletetaan, että sotilasorganisaatio voi toimia vain kurinalaisuutta, koheesiota ja tehokkuutta korostavasti.

Ja tällöinkin edellyttäen, että sotilaat luopuvat omasta ajattelustaan, mukautuen poliittisen johdon ja johtajiensa päätöksiin, erityisesti sodan oikeutusta (*jus ad bellum*) koskevista kysymyksistä. Tulkiten suomalaisia normeja ja kulttuuria siten, että on olemassa ilmeinen ristiriita suhteessa pragmaattiseen argumenttiin; siitäkin huolimatta, että deskriptiivisessä mielessä argumentti näyttäisikin saaneen vähintään jossain määrin hyväksyntää osakseen. Se, ettei kansalaissotilas turvautuisi omaan harkintaan ja ajatteluun olisi oletettavasti lähinnä tekosyy kaikenlaisiin sotiin osallistumiselle ja vastuun siirtämiselle joillekin muille (ks. *Ibid.*), mitä ei esimerkiksi demokraattisessa Suomessa voi pitää hyväksyttävänä lähtökohtana.

McMahanin (2009, 68) mukaan varsinkin demokraattisten kansallisvaltioiden *instituutioista* on löydettävissä episteemisesti legitimejä, *oikeutettuja*, auktoriteetteja (*legitimate source of command*), mutta taasen esimerkiksi natsi-Saksassa ei niinkään (ks. McMahan 2004, 705–706). Myös esimerkiksi William H. Shaw (2016, 158) painottaa demokraattisissa kansallisvaltioissa vallitsevaa asetelmaa, jossa ”sotilashenkilöstöllä voidaan uskottavasti sanoa olevan roolinsa perusteella velvollisuus (*duty*) taistella, myös tilanteissa, joissa auktoriteettien arvio on virheellinen – velvollisuus taistella kunhan [kollektiivinen] arvio *ei liiaksi etäänny* saatavissa olevista *faktoista*”. Täten Shawkin vähintään piiloisesti kannustaa kansalaissotilaita ei pelkästään luottamaan esimiestensä ja poliittisten auktoriteettien arvioihin, ja johtopäätöksiin sekä perusteluihin, esimerkiksi sotaan ryhtymisen oikeuttamiseksi, vaan myös aktiivisesti pyrkimään asiaan liittyvien tietojen ja objektiivisten faktojen käyttöönsä saamiseen ja hyödyntämiseen. Ja näissä toimita sekä medialla että muilla kansalaisilla on oma merkittävä osuutensa ja vastuunsa. Näin ollen kansalaissotilaalta voidaan olettaa *omaa harkintaa*, sen sijaan, että hän turvautuisi yksinomaisesti ja vain johtajiensa ja poliittisten päättäjien harkintaan (ks. McMahan 2004, 703–704).³⁹

Kuten edellisestä alaluvusta muistamme, oikeutetun sodan kriteerit ovat kehitetyt itseasiassa kaikille ihmisille ollen näissä suhteissa velvoitettuja ja vastuullisia. Ja siitäkin huolimatta, että nämä velvollisuudet ja vastuut asettavat nyttemmin kansallisvaltiokohtaiselle filosofian ja sotilasetiikan opetukselle ja kansalaiskasvatukselle merkittäviä vaatimuksia. Ja kuten jo aiemmin olen maininnut, seurausetiikka kannustaa kiinnittämään huomiota kulloisiinkin tilanteisiin, konteksteihin ja toimintaan eli näin ollen siihen millaisissa yhteyksissä, millaisin perusteluin, sotaan ryhtymistä *ennakoivasti* harkitaan ja millaisiin päämääriin ollaan pyrkimässä. Väitän, että sekä utilitarismin että seurausetiikan kritiikin huomioon ottaminen kannustaa meitä miettimään myös *takautuvasti* sotien ja sodankäynnin oikeutusta/epäoikeutusta ja hyväksyttävii/hyväksymiskelvottomia päämääriään, mutta vain jos pyrkisimme oppimaan aiemmasta ollaksemme viisaampia tulevaisuuksien varalle.

Nykyisin esimerkiksi Suomen kansalaisella voidaan katsoa olevan maanpuolustamiseen, sekä syvemmissä mielessä myös turvallisuuteen, liittyviä velvollisuuksia; osa näistä velvollisuuksista on lainmukaisuutta korostavia, osan velvollisuuksista ollessa moraalisia ja eettisiä. Ja mikä tässä suhteessa merkittäväntä meidän tulisi ymmärtää, että näiden henkilökohtaisten velvollisuuksien pitäisi tietyissä tilanteissa syrjäyttää (*override*) yksilöllisiä institutionaalisia osallisuuttaan ja velvollisuuksiaan (ks. McMahan 2009, 73). Itse en ilmaisisi tätä asetelmaa ehkä näin jyrkästi kuin mitä tässä McMahan sen tekee, vaan ennemminkin kannustaisin kansalaisia pysymään tietoisina omista, kuten instituutioidensa, velvollisuuksista; ja mahdollisten ristiriitojen keskellä miettimään esimerkiksi aiemmin mainitun *integriteetin* näkökulmasta millaisia ne *ensisijaiset ja tärkeimmät velvollisuutensa* tässä nimenomaisessa tilanteessa oikein ovatkaan ja mitä niiden hyvin toimittaessa pitäisikään ilmetä ja toiminnallistua.

Nykyisin tämä idea on myös Puolustusvoimissa tunnustettu ilmeten esimerkiksi *Yleisessä Palvelusohjeesäännössä* (2017) esimiehien ja alaisien velvoitteina hahmottaa sekä lainmukaisuuksia että laittomuuksia; vastaavasti voidaan jatkossa miettiä sekä moraalittomuuksia ja mahdollisia epäeettisyyksiä (ks. loppuviite 3). Nimittäin esimerkiksi McMahanin mukaan (ks. 2009, 3) emme taistelijoina, tai kansalaissoitilaina ja kansalaisina, tee mahdollisesti väärin vasta taisteluissa ja sodassa, vaan jo siinä vaiheessa, jos kansallisvaltiomme olisi oikeutettuun/epäoikeutettuun sotaan ryhtymässä.

Toisaalta se, millaista toimijuutta ja esimerkiksi eettisyyttä (*ethicality*) kussakin yhteiskunnassa ja kulttuurissa ilmenee, on myös deskriptiivinen ja empiirinen kysymys. Esimerkiksi McMahanin mukaan (2009, 95) sotilaatkin ovat moraalisesti autonomisia ja moraalisesti vastuullisia toimijoita. Lisäksi [ainakin demokraattisissa kansallisvaltioissa] ”siviileillä”, siis ollen kansalaisilla, on vastuu varmistaa, että [kansalais]sotilaansa ovat myös kasvatetut sekä poliittisen että moraalisen [mahdollisesti jopa eettisen] päätöksenteon saralla (ks. Ibid, 98).

Kun sittemmin tällaisia tutkimuksia tehdään, voitaneen olettaa, että demokraattisilla ja totalitaarisilla kulttuureilla on eronsa⁴⁰ ilmeten myös oikeutetun sodan tematiikkaan liittyen. Luetun varrella mahdollisesti huolestuneille mainittakoon, että nähdäksemme näiden tulkintojen kautta [demokraattisten] kansallisvaltioiden kyvyt ja edellytykset sotia oikeutettuja sotia eivät suinkaan vaarantuisi, vaikkakin niiden edellytykset ryhtyä *epäoikeutettuihin sotiin* voisivat heikentyäkin (ks. McMahan 2004, 704).

Tosin McMahanin tunnistaa varsin hyvin ”sodan kuvan”, kuten erilaisten sotien todellisuuksienkin, ajassamme muuttuneen. Hän muun muassa painottaa tarvetta erotella sota sen erilaisista muodoistaan (McMahan 2009, 36). Häntä tulkiten voidaan ajatella sodan ja esimerkiksi hybridisodan olevan hyvin

erilaisia, vaikkakin toisiinsa kytkeytyviä, sodan muotoja. Onhan aiemminkin sota totalisoitunut ja kokonaisvaltaistunut, mutta sodan ”hybridisoiduttua” ”sota” on ilmiönä entisestään arkipäiväistynyt, osallistaen verraten tasa-arvoisesti kansalaisia pohdintoihin päämääristä, tavoitteista, käytettävistä keinoista ja oikeutuksesta.

Tulkitsen ”revisionistisesti” walzerilaisen riippumattomuusteetin olevan ylisinkertaistus rajautuen tarpeettomasti ”erillisiin” joko *jus ad bellum* tai *jus in bello* tarkasteluihin. Kuten aiemmin tässä artikkelissa olen maininnut, tulee myös *jus post bellum* tarkastelut liittää näihin pohdintoihin mukaan. Esimerkiksi Lonneke Peperkamp (2020, 98) kiteyttää kaksi riippumattomuusteetia: ensimmäisen *jus in bello* ja *jus ad bellum* ja toisen *jus post bellum* ja *jus ad bellum* välille. Yhdyn Peperkampin (2020, 126) tulkintaan⁴¹, jonka mukaan *jus post bellum* on osa *jus ad bellumia* sodan oikeutetun syyn (just cause), suhteuttamisen (proportionaalisuus-periaatteen) ja sodalle asetettujen, saavutettavissa olevien, tavoitteiden kautta. Täydennän esittämänsä näkemystä korostamalla, oikeutetun sodan kriteerien mukaisesti, sodan lopullista päämäärää vaikkakin sodan jälkiseurauksia (*aftermath*) sekä inhimillistä että yhteiskunnallista *turvallisuutta* korostaen.

Toisekseen Walzer on esittänyt, että kaikenlaiset sotilaat ovat moraalisesti yhdenvertaisia; eli olitpa joko oikeutetun tai epäoikeutetun sodan sotilas, sinulla on hänen mukaansa yhdenvertainen oikeus tappaa (Walzer 1977/2015, 41) – eli siis myös epäoikeutetuilla sotilailla (so. ”pahoilla”) olisi yhtäläinen oikeus tappaa oikeutettuja (so. ”hyviä”), ja toki muitakin, sotilaita.

Lähestyn tätä Walzerilaista väitettä asettaen esimerkiksi tappamisen oikeutetun/epäoikeutetun sodan hyväksyttävien/hyväksymiskelvottomien päämäärien, tavoitteiden ja *keinojen* kanssa toiminnallisiin yhteyksiinsä⁴². Kuten mainittua sodissa on muunkinlaisia keinoja oikeutetustikin käytettäväksi kuin vain tappaminen. Nähdäkseni on tilanteita ja asetelmia, joissa epäoikeutettujen taistelijoiden tekemä, jopa oikeutettujen taistelijoiden, tappaminen on oikeutettua (vrt. McMahan 2004, 718); esimerkiksi tilanteissa, joissa oikeutetut sotilaat olisivat turvautumassa epäoikeutettuihin välineisiin ja keinoihin esimerkiksi viattomia [esimerkiksi vihollismaan] ”siviilejä” vastaan taistellakseen ja taptaakseen (ks. McMahan 2004, 712–714; McMahan 2009, 16). Tällöin näiden ”siviilien” suojelemiseksi katsoisin epäoikeutettujen taistelijoiden olevan oikeutettuja aseitaan oikeutettuja sotilaita vastaan myös tappavasti käyttämään. Vaikka epäoikeutetut taistelijat näin tekisivät, ei heidän tekemisensä vaikuta tulkintoihin sotansa epäoikeutuksesta.

Kun tappamista, ja sen merkitystä, filosofisesti jäsennetään niin on tärkeätä hahmottaa, ettei se ole itseisarvo. Jos tappaminen olisi itseisarvo, se voitaisiin

toiminnallistaa esimerkiksi määrällisiksi, tarvittaessa sotilasorganisaatio- ja taistelijakohtaisiksi, tavoitteiksi. Mahdollinen tappaminen ja väkivallan käyttö pitää asettaa osaksi sotilastoimintaa ja miettiä sen tavoitteita ja päämääriä sekä myös poliittisia että ”moraalis-eettisiä” rajoitteitaan. Voidaan jopa merkityksellisesti pohtia vaihtoehtoja tappamiselle (ks. McMahan 2009, 23) eli esimerkiksi jos vihollisten toimintakyvyttömäksi tekeminen ja lamauttaminen voisikin joillain päämäärillä olla perustelluin vaihtoehto ja näin varsinkin, jos otetaan huomioon aiemmin mainitut *jus in bello* periaatteet (ks. loppuviite 35).

Lisäksi on tarpeen pohtia oikeutuksen lisäksi myös vaatimuksia ja välttämättömyyksiä (*required*). Millaisin perustein oikeutetun taistelijan tulisi uhkaavia taistelijoita tappaa? Entä jos tappamisen sijasta heitä haavoitettaisiin eettisesti hyväksyttäviin poliittisiin päämääriin pyrittäessä? Täten niin kutsutut ei-tappavat aseet (*non-lethal weapons*, ks. Häyry painossa) tulevat näissä yhteyksissä merkityksellisiksi.

Kolmanneksi Walzer on esittänyt, ettei niinkään ketä tahansa voi oikeutettu sotilaskaan tappaa, vaan nimenomaisesti vihollisen sotilaita, mutta ei esimerkiksi vastakkaisen kansallisvaltion ”ei-taistelijoita” (*non-combatants*) eli ”siviilejä” (*citizens; people*) (Ibid., esim. 42)⁴³. Pääsääntöisesti ”ei-taistelijat” (*non-combatants*) eivät ole kumpaisellekaan osapuolelle oikeutettuja väkivallan kohteita (ks. McMahan 2004, 718). McMahan (2004, 718) kannustaa erittelemään niiden välillä, jotka ovat, ja toisaalta eivät ole, *moraalisesti vastuussa* jostakin mahdollisesti epäoikeutetusta uhkasta tai jostakin vääryydestä, johon sodan oikeutuksen katsotaan perustuvan.

Sodan ja sodankäynnin eräs ongelma on se, että on olemassa monenlaisia toimijoita, jotka sodassa uhkaavat ja joita kukaan ei luokittele sotilaksi (ks. Walzer 1977/2015) tai taistelijoiksi (ks. McMahan 2009, 12). Tulkitsen McMahanin (2004, 710) täsmentävän Walzerin perinteistä, sotilas ja siviili erotteluun nojaavaa, tulkintaa kiinnittämällä huomiota sekä *taistelijoiden* että ”ei-sotilaiden” (*non-soldiers*) osallistumaan *sotilastoimintaan*. Eli se tulkitaanko joku toimija oikeutetun väkivallan kohteeksi, vaikkakin hänellä olisi tältä turvaava ”ei-sotilas” status, määrittyy osallistumansa sotilastoiminnan kautta. Eli tietyissä tilanteissa vaikkapa ammustehtaan työntekijät ovat työvuorossaan oikeutettuja oikeutettujen taistelijoiden väkivallan kohteita ja esimerkiksi jopa yksittäisten (vaikkapa sotataloudellisen kompleksin) yritysten toimijatkin⁴⁴ (ks. McMahan 2004, 725–726).

Pohdinta

Ollessani valvojana, ja sittemmin kustoksena, kenttärovasti Janne Aallon väitöksessä (2016) tiivistin toimenpiteitäni filosofisten itseopiskelujen parissa. Osin tätä opetus- ja tutkimustoimintaa sekä yhteiskunnallisia vaikutusyrityksiä motivoi se, että sotilaspedagogiikan professorina vuodesta 2009 aina syksyyn 2019 asti *de facto* vastuullani oli muun muassa eettiseen toimintakykyyn liittyvä tutkimus- ja kehittämistoiminta⁴⁵.

Tunnen olevani osavastuussa, ja täten osasyylinen, sille ymmärtääkseni sängen valitettavalle muutoksen suunnalle, jonka takia Puolustusvoimissa kovin ristiriitaisesti korostetaan eettisen toimintakyvyn merkitystä, mutta silti tämäntyyppiset filosofiset tutkimukset ovat jääneet itseopiskelujen (ks. Mäkinen 2020; Mutanen 2017) ja satunnaisten korkeakouluharjoittelijoiden tutkimusten varaan (ks. Puumala 2018; Isaro 2019).

Syystä tai toisesta Maanpuolustuskorkeakoulussa filosofiseen tutkimukseen ei ole viime vuosikymmeninä yleisesti tunnettu kutsumusta, vaan on koettu mielekkäämmäksi tukea etenkin kansainvälisten oikeussäätöjen opetusta ja opiskelua (ks. loppuviite 1). Samaan aikaan kun Maanpuolustuskorkeakoulussa työstettiin sotilasetiikan osalta ensimmäistä väitöskirjaa (ks. Aalto 2016), Pääesikunnassa valmisteltiin Puolustusvoimien eettisten ohjeiden ja periaatteiden kokoamista. Maanpuolustuskorkeakoulun lausunnossa asianomaisten eettisten ohjeiden luonnoksesta (Maanpuolustuskorkeakoulu 2009) todettiin viisaasti muun muassa seuraavaa: ”[...]luonnoksen ongelmana on eettisten toiminta-periaatteiden ja lain samaistaminen”.

Pääesikunta vahvisti vuonna 2010 Puolustusvoimien eettiset periaatteet (Pääesikunta 2010)⁴⁶, joissa korostettiin, itseasiassa Maanpuolustuskorkeakoulun lausunnon mukaisesti, että oikeusohjeet ja eettiset periaatteet tulee erottaa toisistaan, eli ei siis ohjeistettu näitä asioita toisiinsa samaistamaan. Sittemmin Puolustusvoimien henkilöstöstrategiassa (2014) nämä teemat ja sisällöt kuitenkin samaistettiin, kuten tämän artikkelini johdannossa kerroin.

Esimerkiksi filosofi Georg Henrik von Wright kiteyttää [ihmisen ja kansalaisen] vastuun kytkeytyvän sekä laillisuuteen että eettisyyteen (von Wright teoksessa Mutanen & Schroderus 2017, 9). Saman idean voimme löytää myös tuoreesta Puolustusministeriön *Strategiset linjaukset tekoälyratkaisujen kehittämiseen* (2020, 3), jossa muun muassa mainitaan, että ”tekoälyn hyödyntämisen hallinnolliset edellytykset koostuvat [muun muassa] etiikasta ja lainsäädännöstä[.]”. Tähän asetelmaan myös perinteisen sotilaspedagogiikan ydinkäsitteen ”timanttinen” ydin, *eettisyys* (Toiskallio 2017, 41), kantaa ottaa: (suomennos kirjoittajan) ”Eettisyys toimintakykyisyytenä on lainsäädännöllisille ja moraalisisille systeemeille tehtävää vastuun ulkoistamista vastaan”⁴⁷.

2010-luvulla valtioiden sisäisiä konflikteja, ja mitä erilaisempia sotia, on ollut aiempaakin enemmän ja usein etenkin valtioiden välisten sotien sijasta (ks. Gray 2000/2018), mutta pidemmän aikaperspektiivin tarkastelussa ristiriitaisesti ilmenee, miten sodissa kuolleiden määrä on ollut viime vuosikymmeninä vähenemään päin (Lacina & Gleditsch 2005; Lacina, Gleditsch & Russett 2006; Pettersson, Högladh & Öberg 2019). Silti erilaisten valtioiden sisäisten konfliktien ja sotien laajakantoiset seuraukset ovat merkittäväällä tasolla ilmeten esimerkiksi vuoden 2019 lopun tilanteessa yli 79 miljoonan ihmisen sotaisaa väkivaltaa pakenemisena (UNHCR 2020). Jätän lukijan mietittäväksi missä määrin etiikan opiskelujen ja omaksumisen vähäisyys, kaikenlaisten sotien *de facto* laaja-alainen oikeuttaminen ja vastuiden ulkoistaminen demokraattisesti valittujen kansanedustajien kautta ”lainsäädännöllisille ja moraalisisille systeemeille” on enemmistömme etu, hyvinvoinnin perusta ja *turvallisuuden* tae. Kuten artikkelissani kerron, en suinkaan ole samaistamassa demokraattisia ja totalitaarisia kansallisvaltioita toisiinsa, mutta jatkotutkimuksien varaan jää se, miten tämä ”ero” näyttäytyy.

Uskon, että jatkossakin monitieteiselle, ja osin filosofisellekin, tutkimukselle on tarvetta tämäntyyppisten kysymysten muotoilussa ja ratkaisemisessa. Näin ollen olen tässä artikkelissa pyrkinyt aiemmin tehdyn sotatieteisen (lähinnä sotilaspedagogisen), filosofisen sekä myös kansainväliseen oikeuteen kytkeytyvän tutkimuksen ”monihermeneuttiseen” keskustelunavaukseen sekä seuraus-eettisen että *toiminnan seurauskeskeisen* käänteen edistämiseen⁴⁸. Tukeakseni tämän hermeneuttisen ja osin pedagogisen yhteyden *rakentumista* olen hyödyntänyt oikeutetun sodan filosofista tutkimusperinnettä, ottaen esille jaettuja, tätä dialogia tukevia, käsitteitä kuten esimerkiksi *jus in bello*, *jus ad bellum* ja *jus post bellum*.

Aiemmin kadettiupseerina ja sotilaspedagogiikan professorina olen tunnistanut, että kaikilla näillä tässä käsittelemilläni tutkimuksen aloilla näkemykset sotilastoiminnasta ovat usein sangen suppeita ja useimmiten mielestäni jopa varsin sivistymättömiä ja asiantuntemattomia. Väitän, että sotilaiden ja sotilasorganisaatioiden pitää arkisesti tehdä, paljon ennen *mahdollisia* kriisejä ja mitä erilaisempia sotia, yhteiskunnallisesti ja globaalisti merkityksellistä yhteiskunnallista työtä. Ymmärrän varsin hyvin, että ajoittain, ja varsinkin joissakin kulttuureissa, sotilastoiminnan päämäärät ja käytetyt keinot ”kääntyvät itseään” vastaan eli aikaansaaden aivan jotain muuta kuin esimerkiksi vakautta, hyvinvointia ja *turvallisuutta* (Puolustusministeriö 2019)⁴⁹. Ja jos näin tapahtuu mielestäni itsearviointien ja toiminnan rakentavan kritikoinnin kautta voimme *oppia* saamaan aiempaakin parempia seurauksia ja tuloksia aikaiseksi, mutta keiden näkökulmista näitä aikaansaannoksia tulisikaan tarkastella?

Aikoinaan filosofi Peter Singer (2002/2004) kiteytti tämän perusasetelman teoksessaan *One world: the ethics of globalization*. Olinhan toki jo aiemmin sotilaspedagogina, ja esimerkiksi emeritusprofessori Reijo E Heinosen globaalietiikkaa merkityksellistävien tekstien kautta, perehtynyt tähän etiikan näkökulmaan, mutta millaisin kasvatuksellisin keinoin voisimme eettistä tietoisuuttamme näinkin kattavaksi laajentaa samalla motivoiden kansalaisia tulemaan nykyistä tietoisimmiksi ja *vastuullisimmiksi omista valinnoistaan*? Kuten jo aiemmin kasvatustieteilijänä tiesinkin, on keskeistä tarkastella mikä meitä osallistumaamme toimintaan *motivoi* ja miten voisimme sekä itseämme että toisiamme *motivoida* (Mäkinen 2018, 133; ks. Puumala painossa) ymmärtääksemme nykyistäkin paremmin tekojemme syy-seuraussuhteita sekä tekojemme että toimintamme monilta osin valitettavan kriisiytyneitä *seurauksia*.

Nyt näyttäisi siltä, että 2020-luvun myötä Puolustusvoimien etiikan ja eettisen toimintakyvyn koulutus ja kasvatusta varsinaisesti käynnistyy asevelvollistenkin parissa. Näin ollen on luontevaa, että myös palkatun henkilökunnan koulutusta ja kasvatusta kehitetään näitä vaatimuksia vastaaviksi; ainakin mikäli Maanpuolustuskorkeakoulu jatkossakin profiloituu joko korkeakouluna tai yliopistollisena toimijana. Ainakin demokraattisten yhteiskuntien asevoimien *professionaalisille* ja oletettavasti alallaan *asiantunteville* toimijoille tässä artikkelissa käsitellyt sodan hyväksyttävyyteen ja oikeuttamiseen liittyvät teemat ovat aivan liian keskeisiä tullakseen jätetyiksi käsittelemättä ja satunnaisten itseopiskelujen varaan.

Lisäksi olen jo sotilaan aktiivipalvelusvuosikymmeninä ilahtuneena tunnistanut sekä seurausetiikasta että utilitarismista sellaisia merkityksiä, jotka hedelmällisesti kytkeytyvät esimerkiksi sotataidollisten klassikoiden teksteihin – kuten esimerkiksi Sunzin ja Clausewitzin – joita sittemmin yhä uusien opiskelijasukupolvien oletan lukevan ja opiskelevan ymmärtääkseen omaa ikäluokkaanikin paremmin sekä sotilastoiminnan perusteita että aikansa haasteita ja mahdollisuuksia.

Viitteet

- 1 Sotilaan käsikirjan (2020, 202) mukaan ”eettisen toimintakyvyn pohja on Puolustusvoimien lakisääteisissä tehtävissä, kansainvälisissä oikeussäännöissä ja Puolustusvoimien arvoissa”. YK:n peruskirjan, kuten myös muun muassa oikeutetun sodan tutkimusperinteen, kannalta olennainen kysymys siitä, onko voimankäytölle asianmukaista oikeutusta ei puolestaan ole merkityksellinen kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa (ks. esim. Ulkoasiainministeriö 2015, 14; ks. Gray 2000/2018).
- 2 Filosofinen painotukseni (ks. Airaksinen 1988) ei suinkaan tarkoita sitä, että väheksyisin empiirisiä ja tieteenalakohtaisia tarkasteluja, vaan pyrin tässä yhteydessä argumentoimaan filosofian ja tieteenalojen välisten dialogien puolesta (ks. esim. Rodin 2002).

- 3 Pääesikunnan (2017) mukaan käskynalaisen on tiedostettava käskyn lainmukaisuus/laittomuus. Toisaalta esimerkiksi eettisen toimintakyvyn merkitystä korostettaessa myös moraalinen/moraalittomuuden ja eettisyyden/epäeettisyyden tunnistaminen lienee keskeistä.
- 4 Koulutus 2020-ohjelman toimeenpanon myötä varusmieskoulutuksessa opetetaan myös *maanpuolustuksen etiikkaa* (Pääesikunta HP824/31.10.2019) ja myös hyväksyttävän (oikeutetun) sodan kriteerejä (Aalto 2020a).
- 5 Oikeutetun sodan kriteerit tiedostava, moraalifilosofisesti oppinut, saattaa kummatella tässä esitettyjä talvisotaan liitettyjä väitteitä siksi, etteivät ne näytä painottavan riittävässä määrin esimerkiksi sodalle asetettujen tavoitteiden saavuttamisen riittävää todennäköisyyttä (reasonable prospect of success). Pohtiessamme omaa tulkintaamme tähän kysymykseen meidän on tarpeen tiedostaa, esimerkiksi tässä artikkelissa kerrottu, sodan oikeutetun syyn ensisijaisuus eli toisin sanoen tämän kriteerin huomattava painoarvo suhteessa muihin oikeutetun sodan kriteereihin. Toisekseen on tarpeen tiedostaa esimerkiksi verraten pienen, itsenäisyydestään ja olemassaolostaan taistelevan, kansallisvaltion näkökulma (vrt. esim. Rodin 2002, 136).
- 6 Maavoimien (2016) *Eettinen toimintakyky – henkinen kestävyys* Sotilaan taskukirjan (luonnon) tunnistaa realismin merkityksiä tuoden esille vanhan sanonnan, jonka mukaan ”sodassa kaikki on sallittua”. Taskukirjassa kuitenkin argumentoidaan ei niinkään realismin tai pasifismin, vaan ainakin jossain määrin oikeutetun sodan tutkimusperinteen hengessä esimerkiksi kertomalla teemasta ”oikeus ja sota” seuraavasti: ”sotaan ryhdytään laillisen esivallan käskystä. Esivalta on saanut oikeutuksensa kansalta”. Mutta millaisiin [eettisiin] periaatteisiin kansa ja kansalaiset näissä kysymyksissä nojautuvat elleivät sitten yksinomaisesti omaan intuitioonsa ja mielipiteisiinsä?
- 7 Perusoletukseni on ihmisen dualistisuus eli osin ”hyvyys” mutta myös ”pahuus” (ks. Verweij 2007, 57; Vetlesen 2005).
- 8 Myös ei-tekeminen, tekemisestä pidättäytyminen, on merkityksellinen vaihtoehtoinen teko (ks. Hallamaa 2017, 24–25).
- 9 Hyveiden osalta painotan integriteettiä (Puumala 2018; Cartagena & Beaty 2017; Shaw 1999, 258; ks. Mäkinen 2018; 2020), käytännöllistä viisautta (practical wisdom, Toiskallio 2007, 17; 2017; Nussbaum 2008, S91; vrt. practical intelligence, Russell 2014, 276) sekä rohkeutta (Aalto 2016, 9).
- 10 Missä määrin yhdenvertaisesti ja miten rajautuneesti vain kansallisen hätätilan varalle (Ibid., 144) eli missä määrin joko myös tai ei kansainvälisten tehtävien (*external*) osalta (Ibid., 109)?
- 11 Sopii pohtia missä määrin universaalien eettisten periaatteiden? (ks. Puumala 2018, 5.) Usein käsitteitä moraalit ja etiikka on [virheellisesti] tulkittu olevan ”keskenään vaihtokelpoisia tai muutoin samaistettavissa olevia”. (ks. Shaw 2016, 17).
- 12 Kuten edellisessä loppuviitteessä kerroin jopa monet filosofit käyttävät käsitteitä moraalit ja etiikka toistensa synonyymeinä. Näin myös utilitarismin ja seurausetiikan osalta vaikkakin useimmiten utilitarismia pidetään seurausetiikan eräänä muotona (ks. esim. Driver 2014). Palaan näiden käsitteiden eroihin myöhemmin seurausetiikan ja sotilasetiikan vuorovaikutusta tarkastellessani.
- 13 Menemättä tässä yhteydessä sen syvemmin tämän filosofisen tradition kehityskaaren lukuisiin vaihtoehtoihin ja perusteluihin totean, että 1800-luvun jälkeen utilitaristiset tulkinnat ovat jatkaneet täsmentymistään (Bykvist 2014, 103–105) ja keskittymistään hyvinvoinnin kertymiseen (ks. esim. Shaw 2006, 202).
- 14 Usein Jeremy Bentham (1748–1832) kerrotaan keksineen termin *utilitarismi* sen sisällöksi kiteyttäen (Shaw 1999, 7; Todd 2019, 28) vaikkakin John Stuart Mill (J.S. Mill

- 1806–1873) on omasta mielestään ensimmäinen, joka otti käyttöön sanan ”utilitaristinen” (Mill 2000, 17; ks. esim. Häyry, 2001; Nussbaum 2004; 2008; Parfit 1984/1987; de Lazari-Radek & Singer 2014).
- 15 Hyvä kenraali on myös sellainen, joka ylipäättään tietää mitä *prima facie* merkitsee, mutta menen tähän asiaan sittemmin tässä artikkelissani.
 - 16 Kuten sotilaanakin tietyissä vaikkapa arkisen varusmieskoulutuksen tilanteissa esimerkiksi myös ”älä tapa” periaatteen mukaisesti toimittaessa.
 - 17 Näin ollen myös Kantin kategoriseen imperatiiviin (ks. Johnson 2016).
 - 18 On tärkeä tiedostaa, että moraalinen intuitiomme on usein hyvinkin itsekeskeisesti vääristynyttä. Tällöin tulee pohtia esimerkiksi halujen ja *tarpeiden globaaleja* merkitysyhteyksiä myös elämälle oleellisten (*subsistence*) ja ylellisyyksien (*luxury*) osalta. (ks. Jamieson 2014/2017, 156; Brock & Miller 2019).
 - 19 Ajoittain J.S. Mill (1863/2000, 25) tunnistaa, että hyötyn ei sisälly ainoastaan onnellisuuden tavoittelua, vaan myös tuskan ehkäisemistä tai lieventämistä. Vaikkakin hän tuskan olemassaolon tiedostaa, ja tunnistaa, hänen ”onnellisuuskeskeisyyttään” voidaan varsin perustellusti kritisoida (ks. esim. Nussbaum 2004; 2008).
 - 20 Jamiesonin mukaan (2014/2017, 189) J.S. Millin tuotannossa ilmenee hänen syvä arvotuksensa luontoakin kohtaan.
 - 21 Täten aiemmin mainittu integroidun sosiaalisten sopimusten teoria (ISCT) resonoi vahvasti tässä mainitun utilitaristisen pyrkimyksen kanssa.
 - 22 McMahan (2009, 100) asettaa asian mittasuhteisiinsa tuoden esille, että esimerkiksi vuonna 2007 Yhdysvaltojen keskushallinto käytti päivittäin Irakin sotaan 430 miljoonaa dollaria, mutta vastaavasti keuhkosityövän tutkimiseen, johon yhdysvaltaisia kuoli vuosittain arviolta noin 160000 henkilöä, vain 227 miljoonaa.
 - 23 Perinteisesti moraalifilosofiassa ilmastonmuutosta on jäsennetty kollektiivisen toiminnan ongelmana (*collective action problem*) (Jamieson 2014/2017; Gardiner 2011), mutta esimerkiksi Lahikainen (2018) tulkitsee tätä viheliäistä ongelmaa yhteiskuntarakenteellisenä ongelmana. Näin ollen yksilön vastuun merkitys vaihtelee näiden näkökulmien välillä.
 - 24 Ja tämä siis esimerkiksi turvallisuustarpeidemme tyydyttämiseen liittyen kuten aiemmin olen jo maininnut.
 - 25 Eräs kolmesta vertaisarvioijasta kiinnitti huomiota kysymyksiin siitä miten, ja millaisina, nämä velvollisuudet ihmisille (so. kansalaisille) määrittyvät? Shaw ei tässä yhteydessä näitä kysymyksiä käsittele, vaan ottaa velvollisuudet annettuina. Suosittelemme pohtimaan vaikkapa suomalaisia velvollisuuksia ja niitä yhteiskunnallisia sekä poliittisia prosesseja, joiden myötä yhteiskunnallisia velvollisuuksia on säädetty ja merkityksellistetty; ja tullaan sittemminkin tarpeen mukaan säätämään ja merkityksellistämään.
 - 26 Eräs kolmesta vertaisarvioijasta kiinnitti huomiota ”ekoterroristeihin”, heidän mitä ilmeisemmin mieltämiin oikeuksiin [ja velvollisuuksiin?] ja vaihtoehtoihin keinoihinsa omiin ”hyvän elämän” päämääriin pyrkiessään. On totta, että ilmasto- ja ekokriisin kehittymisen myötä myös *aktivismin* muodot ovat jatkaneet muutostaan, mutta en mene tässä yhteydessä näihin kysymyksiin tämän syvemmin.
 - 27 Eräs kolmesta vertaisarvioijasta toi esille tässä yhteydessä sangen mielenkiintoisen käsitteen: *efektiivinen altruismi* (ks. esim. Singer 2016). Tosin voimme sotilaina yhtyä myös filosofien Katarzyna de Lazari-Radekin ja Peter Singerin (2014, 234) näkemykseen, jonka mukaan esimerkiksi aggressiivinen sodankäyminen on ollut luultavasti ihmisluonnolle keskeisempää kuin altruismi vieraita kohtaan. Osin tästä syystä eettistä kasvatusta tarvitaan kaikkina aikoina (ks. Puumala painossa).
 - 28 Kuten mainittua itseisarvoisten hyveiden ja oikeuksien yhteisöllisesti välineellinen arvo [määrittäyty] suhteessa suuremman yhteisen hyvän tavoitteluun eli näin ollen keinot ovat

- alisteisia tässä ilmaistulle päämäärälle. Täten esimerkiksi ”kaikki käy” -periaate ei ole tässä suhteessa pätevä.
- 29 Puolisen vuotta ennen 1.7.2017 voimaanastunutta Puolustusvoimien tehtävien uudistamista tasavallan presidentti Sauli Niinistö, piti 219. maanpuolustuskurssin avajaisissa (7.11.2016) puheen, jossa hän muun muassa oheisesti selkeytti Suomen läntisen sotilas-yhteistyön tulevaisuuden mahdollisia merkityksiä: ”Suomen tulee kehittää sotilaallista valmiutta ja yhteistoimintakykyä ei vain pidäkkeeksi ja kynnykseksi maahantulijalle, vaan myös ollakseen kiinnostava kumppani mikäli pahin toteutuisi”. (ks. Haukkala 2020, 150) Tosin, esimerkiksi 5.11.2018, 227. maanpuolustuskurssin avajaispuheessaan presidentti Niinistö strategisesti kommunikoi muun muassa seuraavasti: ”[nykyisen] eduskunnan kannan mukaisesti pidämme huolen omasta alueestamme, emmekä anna muiden käyttää sitä vihamediisiin tarkoituksiin kolmansia osapuolia kohtaan.” Mielestäni nämä opettavaiset merkityksellistämiset ovat omiaan osoittamaan tämäntyyppisen pedagogis-eettisen artikkelin merkittävyyttä muun muassa tässä käsiteltyjen syvällisten kysymysten kansalaiskohtaiseksi *ennakoivaksi* pohtimiseksi.
 - 30 Poliisi edustaa ”sisäisen turvallisuuden” johtavaa professiota (ks. Anttonen 2016).
 - 31 Sotilaseettisesti tulkiten voidaan sanoa (ks. Fotion & Elfstrom 1986, 32; Shaw 2016, 142), että jos asevoimat ovat ylipäätään oikeutettavissa, perustuu tämä pohjimmiltaan tuottamaansa turvallisuuteen.
 - 32 En lähde tässä yhteydessä erittelemään niitä lukuisia, utilitaristisissa ja/tai seurauseettisissä, diskursseissa käytettyjä lisäsyitä ”oikeutetulle” sodalle (vrt. Walzer 1977/2015, 62, 52–53) muita kuin mainiten humanitaariset interventiot esimerkiksi kansanmurhan estämiseksi sekä tietyn edellytyksin myös ennakoivat sotilaalliset operaatiot (pre-emptive). Tosin tätä kautta saatamme astua kaltevalle pinnalle sillä näyttäisi siltä, että ”toisen ennakoiva (pre-emptive) operaatio on toisen ennaltaehkäisevä (preventiivinen isku) ja *päinvastoin*”, joten tätä kautta avautuisi valitettavia lisämahdollisuuksia ”oikeutettuihin” sotiin ryhtymisille. ”Oikeutettujen sotien” ekspansion sijasta suosittelen kaikille syventymistä myös oikeutetun sodan traditioon ja sen työstämiin periaatteisiin sekä niiden ennakoivaan, tosin myös takautuvaan, hyödyntämiseen pyrittäessä *oppimaan* mitä erilaisemmissa tilanteissa ja konteksteissa.
 - 33 Myös esimerkiksi erilaisten vapautusliikkeiden on katsottu olevan legitiimejä toimijoita, mutta lähinnä vain totalitaarisissa kansallisvaltioissa esimerkiksi inhimillistä turvallisuutta ja ihmisten oikeuksia turvatessaan.
 - 34 McMahanin mukaan (2004, 709) hyväksi vaikutukseksi [vrt. hyväksyttäväksi?] arvioidaan vain sellaisia, jotka ovat oikeutetun synn perusteella yksilöitävissä ja sellaisia, joiden tavoittelu on tehty sallituin sotilaallisin keinoin. Täten sotatoimi ei voi olla asianmukaisesti suhteutettua ellei sillä ole oikeutettua päämäärää tai [ja?] oikeutettua syytä (Ibid., 713).
 - 35 Tähän McMahan kommentoi napakasti (2009, 83) toteamalla, että ”se mikä merkitsee väkivallan oikeuttamisessa ei ole niinkään asianomaisen päämäärän poliittisuus vaan se, että väkivallan käyttäminen tässä tilanteessa on ylipäätään [moraalisesti] oikeutettua [ja eettisesti hyväksyttävää]”.
 - 36 Ks. *jus in bello* periaatteiden osalta esimerkiksi Shawin kiteytys (2016, 101–102) välttämättömyyden periaatteesta legitiimiä päämäärää [ks. eettisesti hyväksyttävää] tavoiteltaessa, suhteuttamisen (proportionaalisuuden) periaatteesta ottaen huomioon sekä väkivallan käyttö että tavoitteiden arvo sekä lisäksi erottelun periaatteesta ottaen huomioon ”ei-taistelijoiden” [lähtökohtainen] viattomuus ja tästä seuraava periaatteellinen koskemattomuus. (ks. lisäksi Ulkoasiainministeriö 2016; Gray 2000/2018).

- 37 Vuonna 2015 julkaistussa jälkikirjoituksessaan Walzer toteaa (1977/2015, 345) sotilailla olevan oikeus, vaikkakaan ei mielestään moraalisesti vaadittavaa velvollisuutta, kieltäytyä olettamastaan epäoikeutetusta sodasta osoittaen täten *sankarillisuutta*.
- 38 McMahanin mukaan (2009, 15) sota ei ole moraalisesti erilainen (*discontinuous*) suhteessa muihin inhimillisen toiminnan muotoihin ja tilanteisiin. Tulkitseen, vaikkakin osin erilaisin teoreettisin resurssien (ks. Mäkinen 2020), asevoimien toimintaa laajemmista yhteyksissä kuin monet, varsinkin perinteiset, moraali filosofit. Tämä muun muassa sen takia, etten keskity yksinomaan asevoimien toimintaa tarkastellessani niiden käymiin sotiin, vaan moniin muihin toiminnan muotoihin ja näitä erilaisissa ajallis-paikallisissa yhteyksissään tarkastellen (täten esimerkiksi myös rauhanturvaamiseen, kriisinhallintaan ja arkiseen koulutukseen sekä kasvatukseen syntyen).
- 39 Mahdollisesta omasta *subjektiivisesta* harkinnasta huolimatta ei ole näissäkään yhteyksissä tarpeen unohtaa harkinnan sosiaalisia ja yhteiskunnallisia yhteyksiä kuten ei myöskään *objektiivisia* syitä ja perusteita esimerkiksi sodan oikeutukselle (ks. McMahan 2009, 43). Tekojen yksinomainen subjektiivinen oikeuttaminen on objektiivisesti väärin (Ibid., 62) eli lisäperusteita hankkiakseen toimijan hyvää tutkijuutta vaaditaan (ks. Mäkinen 2006).
- 40 Tosin nämä erot voivat olla toisin kuin yleisimmin intuitiivisesti oletamme (ks. McMahan 2009, 69; Todd 2019, 67; Shaw 2011, 384).
- 41 Sen sijaan en yhdy esimerkiksi väitteeseensä Rodinin (2002) (vrt. Peperkamp 2020, 111) tulkinnasta ”oikeutettuun sotaan” liittyen. Täten suosittelen lukemaan Rodinin alkuperäistekstiä sekä miettimään sodankäyntiä myös esimerkiksi [suurvaltojen välisen sodan] *eskaloitumisen* näkökulmasta (Rodin 2002, 138).
- 42 Erään suositeltavan näkökulman tappamiseen laajemmissa merkitysyhteyksissään, eikä täten vain ihmisiin liittyen, tarjoaa Peter Singer (1980/2011). Lisäksi on tärkeä tiedostaa, että Singerkin (Ibid., 72) tulkitsee esimerkiksi itsepuolustuksellisen tappamisen hyväksyttäväksi.
- 43 Terroristit ovat taasen niitä, joiden poliittisesti motivoitunut väkivalta kohdistuu nimenomaan ”siviileihin” (McMahan 2004, 694; Walzer 1977/2015, 197).
- 44 Sotilastoiminnan tiedetään yksityistyneen ja näin ollen esimerkiksi erilaisten yksityisten sotilasyritysten (private military corporations, PMC) toimijoita, ja tietyn edellytyksin johtajakin, vastaan voitaisiin samanlaisin perusteluihin käyttää oikeutettua väkivaltaa.
- 45 Käytännössä esimerkiksi vuosina 2016–2019 päätyönäni oli etenkin Strategisen tutkimusneuvoston (STN) Winland-tutkimushankkeen osahankkeen ”Resilienssi ja oppiminen” johtaminen. Toki sotilaspedagogiikasta väiteltiin noina vuosina yhteensä kolme kertaa, mutta on myönnettävä etten onnistunut rekrytoimaan vuonna 2016 väitelleen kenttärövästi Janne Aallon oivallisen esimerkin seuraajiksi esimerkiksi sotilaspapistoa tai kadettiupseereita; onneksi edes korkeakouluharjoittelijoita ja sittemmin filosofian tohtorikoulutettavia.
- 46 Aallon (2020b) mukaan parhaillaan Puolustusvoimien eettisiä periaatteita ollaan päivittämässä 31.12.2020 mennessä.
- 47 Eräs karmaisevimasta, verraten tuoreesta, esimerkistä liittyy professionaaliin natsi-tohtoreihin, joiden toiminnassa selvästikään eettisyydellä, eikä etiikalla, ollut sijaa yksilön vastuun ollessa systeemeille ulkoistettua (ks. Lifton 1986/2000; Vetlesen 2005, 50).
- 48 Steffen (ym. 2015; ks. Lehtonen ym. 2018) ilmaisee tämän käänteen tarpeen seuraavasti: ”Pirulliset kestäväan kehitykseen liittyvät ongelmat aiheutuvat *seurauksista piittaamattomasta* (kursivointi kirjoittajan) [yli]kuluttamisesta, ihmiskunnan ja ekologisten realiteettien välisten [systeemisten] keskinäisriippuvuuksien huomiotta jättämisistä ja maapallon kriittisten kynnyksarvojen ylittämistä.”

- 49 Tässä artikkelissa muun muassa seurausetiikan näkökulmasta aatehistoriallisia juuriaan kerratessani olen yhtä lailla päätyynyt *turvallisuuden* äärelle, miettien sitä miten näin inhimillisestikin keskeistä tarvetta onkaan aiemmin pyritty ja pyritään tyydyttämään?

Lähteet

- Aalto, Janne (2014). Kuka omistaa etiikan? Teoksessa A. Mutanen & O. Pekkarinen (toim.), *Sotilaspedagogiikka: professori Juha Mäkisen 50-vuotisjuhlakirja*. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 107–118. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2580-5>, (16.10.2014).
- Aalto, Janne (2016). *Hyvä sotilas – oikea toiminta: miksi asevoimissa opetetaan sotilasetiikkaa?* Sotilaspedagogiikan väitöskirja. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://www.doria.fi/handle/10024/125449>, (3.5.2020).
- Aalto, Janne (2020a). *Maanpuolustuksen ja sotilaan etiikka sekä arvot*. Sotilasopin oppitunti 2 A-kaudella. Luonnos 23.3.2020. Materiaali kirjoittajan hallussa.
- Aalto, Janne (2020b). Puolustusvoimien eettisiä periaatteita ollaan päivittämässä 31.12.2020 mennessä. Sähköposti kirjoittajalle 4.9.2020.
- Airaksinen, Timo (1988). *Moraalifilosofia*. 2. painos. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Anttonen, Johanna (2016). *Yhteistä turvallisuutta rakentaen: poliisi- ja upseeriprofessioiden yhteiskehittelyn mahdollisuuksista*. Sotilaspedagogiikan väitöskirja. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://www.doria.fi/handle/10024/124728>, (1.9.2016).
- Beauchamp, Tom L. & James F. Childress (2001). *Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Blombergs, Fred (toim.) (2016). *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Julkaisusarja 1: tutkimuksia n:o 4. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2776-2>, (4.6.2020).
- Brandt, R.B. (1972). Utilitarianism and the Rules of War. *Philosophy & Public Affairs*, 1(2), 145–165.
- Brock, Gillian & Miller, David (2019). Needs in Moral and Political Philosophy. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/needs/>. (4.6.2020)
- Bykvist, Krister (2014). Utilitarianism in the twentieth century. Teoksessa B. Eggleston & D.E. Miller (toim.), *The Cambridge companion to utilitarianism*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 103–124.
- Cartagena, Nathan L. & Michael D. Beaty (2017). Military leaders, fragmentation, and the virtue of integrity. Teoksessa P. Olsthoorn (toim.), *Military ethics and leadership*. Leiden: Brill Nijhoff, 104–124.
- de Lazari-Radek, Katarzyna & Peter Singer (2014). *The point of view of the universe*. Oxford: Oxford University Press.
- Donaldson, Thomas & Thomas W. Dunfee (1999). *Ties that bind: a social contracts approach to business ethics*. Cambridge, MA: Harvard Business School Press.
- Driver, Julia (2014). The history of utilitarianism. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/utilitarianism-history/>, (3.6.2020)

- Dunfee, Thomas W. (2006). A critical perspective of integrative social contracts theory: recurring criticism and next generations research topics. *Journal of Business Ethics*, 68, 303–328.
- Ehrnrooth, Jari (2016). *Hyvintoimintayhteiskunta: miten aikamme kriisi ratkeaa?* Helsinki: Kirjapaja.
- Fisher, David (2011/2012). *Morality and war: can war be just in the twenty-first century?* Oxford: Oxford University Press.
- Forss, Stefan (2013). Asevarustelun, aseidenriisunnan ja asevalvonnan kysymyksiä. Teoksessa P. Sivonen, (toim.), *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 173–204.
- Fotion, Nicholas (2007). *War & Ethics: a new just war theory*. London: Continuum.
- Fotion, Nicholas & Elfstrom, Gerard (1986). *Military Ethics: Guidelines for peace and war*. Boston; London; Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Gardiner, Stephen M. (2011). *A Perfect Moral Storm: The Ethical Tragedy of Climate Change*. New York: Oxford University Press.
- Gustafson, Andrew (2009). J.S. Mill's communal utilitarian self: a critique of Gray, Anschutz, and Wolff's radically individualistic interpretations. *International Philosophical Quarterly*, 49(2), 173–184.
- Gustafson, Andrew (2013). In Defense of a Utilitarian Business Ethic. *Business and Society Review*, 118(3), 325–360.
- Gray, Christine (2000/2018). *International law and the use of force*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press.
- Gruzalski, Bart (2006). Some implications of utilitarianism for practical ethics: the case against the military response to terrorism. Teoksessa Henry R. West (toim.), *The Blackwell guide to Mill's utilitarianism*. Malden, MA; Oxford: Blackwell Publishing, 249–269.
- Hallamaa, Jaana (2017). *Yhdessä toimimisen etiikka*. Tallinna: Gaudeamus.
- Hanska, Jan (2019). Pelotetta vai pidäkettä? Deterrenssteorian käytäntöä pienen valtion näkökulmasta. *Tiede ja Ase*, 77, 42–70. <https://journal.fi/ta/article/view/88681>, (3.5.2020).
- Hare, R.M. (1981). *Moral thinking: Its levels, method and point*. Oxford: Clarendon Press.
- Haukkala, Hiski (2020). *Suuren pelin paluu: Suomen tulevaisuus kriisien maailmassa*. Helsinki: Otava.
- Heinze, Eric A. (2006). Humanitarian Intervention and the War in Iraq: Norms, Discourse, and State Practice. *Parameters*, 36(1), 20–34.
- Hellgren, Riku (2020). *Maanpuolustuskorkeakoulu etiikan opettajana ja eettisyyteen kasvattajana – Vertaileva tutkimusasetelma lääkäreiden etiikan opetukseen*. Sotilaspedagogiikan pro gradu -tutkielma, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, julkaisematon. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Hurka, Thomas (2007). Liability and Just Cause. *Ethics & International Affairs*, 21(2), 199–218.
- Hyttiäinen, Mika (2017). Hybridivaikuttaminen. Teoksessa *Turvallinen Suomi 2018*. Helsinki: Turvallisuuskomitea, 16–30. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/01/Turvallinen_Suomi_2018.pdf, (3.4.2018).
- Häyry, Matti (1991). Nuorukaiselle kuolla kuuluu – vai kuuluuko? Sotilasammatin etiikan ulkoisia ja sisäisiä rajanvetoja. Teoksessa T. Airaksinen (toim.), *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka*. Helsinki: Yliopistopaino, 76–102.
- Häyry, Matti (2001). *Mahdollisimman monen onnellisuus: utilitarismin historia, teoria ja sovellukset*. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/315691>, (3.5.2020).

- Häyry, Matti (painossa). Tekoälyn käytön eettisiä kysymyksiä sotilasjohtamisessa, erityisesti käytettäessä tappavia autonomisia asejärjestelmiä. *Tiede ja Ase*, 78.
- Isaro, Mireille (2019). *YK:n rauhanurvaamistoiminnan kehitysaskelleita Ruandan kansanmurhasta tähän päivään*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen julkaisusarja 2: tutkimuseloiteita n:o 4. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://www.doria.fi/handle/10024/173474>, (3.5.2020).
- Jantunen, Saara (2013). *Strategic Communication: practice, ideology and dissonance*. Väitöskirja. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Jamieson, Dale (2010). When Utilitarians Should Be Virtue Theorists. Teoksessa S.M. Gardiner, S. Caney, D. Jamieson & H. Shue (toim.), *Climate Ethics: Essential Readings*. New York: Oxford University Press, 315–331.
- Jamieson, Dale (2014/2017). *Reason in a dark time: why the struggle against climate change failed – and what it means for our future*. New York: Oxford University Press.
- Johnson, Robert (2016). Kant's moral philosophy. Teoksessa Edward N. Zalta (toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/kant-moral/>, (4.6.2020).
- Kesseli, Pasi (2002). *In Pursuit of Mobility: The Birth and Development of Israeli Operational Art. From Theory to Practice*. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Lacina, Bethany & Nils Petter Gleditsch (2005). Monitoring Trends in Global Combat: A New Dataset of Battle Deaths. *European Journal of Population*, 21, 145–166.
- Lacina, Bethany, Nils Petter Gleditsch & Bruce Russett (2006). The Declining Risk of Death in Battle. *International Studies Quarterly*, 50, 673–680.
- Lahikainen, Lauri (2018). *Individual Responsibility For Climate Change: A social structural account*. Tampere: Tampere University Press.
- Lehtonen, Anna, Arto Salonen, Hannele Cantell & Laura Riuttanen (2018). A pedagogy of interconnectedness for encountering climate change as a wicked sustainability problem. *Journal of Cleaner Production*, 199, 860–867.
- Lehtonen, Juha-Matti & Mika Hyytiäinen (2019). Talouspakotteet ja niiden onnistuminen: case Venäjä. *Tiede ja Ase*, 77, <https://journal.fi/ta/article/view/88683>, (31.8.2019).
- Lifton, Robert J. (1986/2000). *The Nazi Doctors: medical killing and the psychology of genocide*. USA: Basic Books.
- Maanpuolustuskorkeakoulu (2009). *Maanpuolustuskorkeakoulun lausunto ehdotuksesta Puolustusvoimien eettisiä ohjeita koskevaksi ohjausasiakirjaksi*. AF26780/9.12.2009.
- Maavoimien Esikunta (2016). *Eettinen toimintakyky – henkinen kestävyys. Sotilaan taskukirja, luonnos*.
- McGoldrick, Dominic (2004). *From '9–11' to the 'Iraq War 2003': international law in an age of complexity*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing.
- McMahan, Jeff (2004). The Ethics of Killing in War. *Ethics*, 114(4), 693–733.
- McMahan, Jeff (2005). Just Cause for War. *Ethics & International Affairs*, 19(3), 1–21.
- McMahan, Jeff (2009). *Killing in War*. Oxford: Clarendon Press.
- Mill, John S. (1863/2000). *Utilitarismi: huomautuksia Benthamin filosofiasta*. Suomentaneet Kari Saastamoinen, Seppo Sajama ja Marko Järvenpää. Helsinki: Gaudeamus.
- Miller, Seumas (2016). *Shooting to kill: The Ethics of Police and Military Use of Lethal Force*. New York: Oxford University Press.
- Morris, Ian (2014). *War! What is it good for? Conflict and the progress of civilization from primates to robots*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Mulgan, Tim (2014). Utilitarianism and our obligations to future people. Teoksessa B. Egg-

- lestone & D.E. Miller (toim.), *The Cambridge companion to utilitarianism*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 325–347.
- Mulgan, Tim (2015). Utilitarianism for a Broken World. *Utilitas*, 27(1), 92–114.
- Mutanen, Arto (toim.) (2017). *Ethical basis of human security: towards renewal of peace operations training*. Helsinki: Puolustusvoimien Kansainvälinen Keskus.
- Mutanen, Arto & Shroderus, Jukka-Pekka (2017). Introduction. Teoksessa A. Mutanen (toim.), *Ethical basis of human security: towards renewal of peace operations training*. Helsinki: Puolustusvoimien Kansainvälinen Keskus, 6–17.
- Mäkinen, Juha (2006). *The Learning and Knowledge Creating School: Case of the Finnish National Defence College*. Väitöskirja, the Japan Advanced Institute of Science and Technology. <https://www.doria.fi/handle/10024/143964>, (3.5.2020).
- Mäkinen, Juha (2010). Creating a Unified Framework for Future-Oriented Education of Military Ethics. H. Annen & W. Roysl (Eds.) *Educational Challenges Regarding Military Action*. Germany: Peter Lang, 51–66.
- Mäkinen, Juha (2018). Ollako vai eikö olla: sotilas ja kansalainen yhteiskunnallisissa suhteissaan. *Tiede ja Ase*, 76, 126–146. <https://journal.fi/ta/article/view/77540>, (3.5.2020).
- Mäkinen, Juha (2020). The dichotomy of training and war: making sense of soldiers' activities. Teoksessa P. Mileham (toim.), *Jus Post Bellum: restraint, stabilisation and peace*. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 388–406.
- Niinistö, Sauli (2016). *Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe 219. maanpuolustuskurssin avajaisissa 7.11.2016*. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-219-maanpuolustuskurssin-avajaisissa-7-11-2016/>, (22.9.2020).
- Niinistö, Sauli (2018). *Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe 227. maanpuolustuskurssin avajaisissa 5.11.2018*. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-227-maanpuolustuskurssin-avajaisissa-5-11-2018/>, (23.9.2020).
- Nussbaum, Martha C. (2004). Mill between Aristotle & Bentham. *Daedalus*, 133(2), 60–68.
- Nussbaum, Martha C. (2008). Who Is the Happy Warrior? Philosophy Poses Questions to Psychology. *Journal of Legal Studies*, 37(2), S81–S113.
- O'Driscoll, Cian (2020). *Victory: The Triumph and Tragedy of Just War*. Oxford: Oxford University Press.
- Olsthoorn, Peter (2011). Intentions and consequences in military ethics. *Journal of Military Ethics*, 10(2), 81–93.
- Parfit, Derek (1984/1987). *Reasons and persons*. Oxford: Clarendon Press.
- Peltonen, Ollimatti & Jaakkojuhani Peltonen (2019). Epilogi: sodankäynnin oikeuttamisen 3500 vuoden historia. Teoksessa J. Peltonen & O. Peltonen (toim.), *Lupa tappa? Sodankäynnin ja sotien oikeuttamisen pitkä historia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 275–283.
- Peperkamp, Lonneke (2020). The Relationship between *Jus Ad Bellum* and *Jus Post Bellum*. Teoksessa P. Mileham (toim.), *Jus Post Bellum: restraint, stabilisation and peace*. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 96–127.
- Perez, Celestino Jr. (2012). The Soldier as Lethal Warrior and Cooperative Political Agent: On the Soldier's Ethical and Political Obligations toward the Indigenous Other. *Armed Forces & Society*, 38(2), 177–204.
- Pettersson, Therése, Stina Högladh & Magnus Öberg (2019). Organized violence, 1989–2018 and peace agreements. *Journal of Peace Research*, 56(4), 589–603.
- Pikkarainen, Matti (2006). *Voiko sota olla oikeutettu? Kirkkojen maailmanneuvoston yleiskokousten kannanotot sotaan kriisien ratkaisuna*. Väitöskirja. Teologinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.

- Pihlström, Sami (2018). *Ota elämä vakavasti. Negatiivisen ajattelijan opas*. Helsinki: NTAMO.
- Puolustusministeriö (2019). *Kansallinen turvallisuus, asepalvelus ja kansantalous: miksi yleinen asevelvollisuus on välttämätön ratkaisu joillekin maille – ja miksi toisille taas ei?* Puolustusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-058-1>, (3.5.2020).
- Puolustusministeriö (2020). *Strategiset linjaukset tekoälyratkaisujen kehittämiseen*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-095-3>, (3.9.2020).
- Puumala, Laura (2018). Ratkaisuehdotuksia sotilasetiikan erityiskysymyksiin: integriteettiä ja toimintakykyä kehittämässä. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, julkaisusarja 2: tutkimuseloiteita n:o 2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3022-9>.
- Puumala, Laura (painossa). Kaveria ei jätetä – eettinen toimintakyky ja suomalainen hyvinvointiyhteiskunta. *Tiede ja Ase*, 78.
- Pääesikunta (2010). *Puolustusvoimien eettiset periaatteet*. AG3265/15.2.2010.
- Pääesikunta (2012). *Johtajan käsikirja*. <https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/PEVIESTOS-Johtajan-kasikirja.pdf/a2e5cfd6-b385-4893-87a4-dbb72a2ce1a9/PEVIESTOS-Johtajan-kasikirja.pdf>, (3.5.2020).
- Pääesikunta (2014). *Puolustusvoimien henkilöstöstrategia*. https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2267766/PEVIESTOS-HESTRA_Julkaisu.pdf/8d909e64-5538-4366-b7fc-ba6f2c80c9bf/PEVIESTOS-HESTRA_Julkaisu.pdf, (3.5.2020).
- Pääesikunta (2017). *Yleinen palvelusohjesääntö (YLPALVO)*. Pääesikunta: Juvenes Print. https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/PEVIESTOS_YLPALVO+2017/3684dac2-c7ac-4d93-b792-34649f6e2f5d/PEVIESTOS_YLPALVO+2017.pdf, (5.6.2020).
- Pääesikunta (2019). *Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat*. Pääesikunta HP824/31.10.2019.
- Pääesikunta (2020). *Sotilaan käsikirja 2020*. <https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/Sotilaan+k%C3%A4sikirja+2020/50d5f534-adfd-8f14-340b-9a340fb5b6b6/Sotilaan+k%C3%A4sikirja+2020.pdf>, (5.6.2020).
- Rantapelkonen, Jari (2006). *The Narrative Leadership of War: Presidential Phrases in the 'War on Terror' and Their Relation to Information Technology*. Väitöskirja. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Rodin, David (2002). *War and Self-Defense*. Oxford: Clarendon Press.
- Russell, Daniel C. (2014). What virtue ethics can learn from utilitarianism. Teoksessa B. Eggleston & D.E. Miller (toim.), *The Cambridge companion to utilitarianism*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 258–279.
- Räikkä, Juha (2017). Köyhyydestä ja väkivallasta. Teoksessa J. Räikkä, *Ihmisen epätäydellisyydestä ja muita kirjoituksia*. Turku: Unipress, 159–173.
- Salonen, Arto O. (2010). *Kestävä kehitys globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena*. Väitöskirja. Käyttätymistieteiden laitos, Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.
- Singer, Peter (1980/2011). *Practical Ethics*. Third Edition. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Singer, Peter (2002/2004). *One world: the ethics of globalization*. Second edition. New Haven&London: Yale University Press.
- Singer, Peter (2004). *The president of good & evil: questioning the ethics of George W. Bush*. New York: Dutton.

- Singer, Peter (2016). *Paras tapa auttaa*. Suomentanut Anna Tuomikoski. Helsinki: Viisas Elämä.
- Sipilä, Joonas (2013). Sota tutkimuksen kohteena. Teoksessa P. Sivonen (toim.), *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 173–204.
- Shaw, William H. (1999). *Contemporary ethics: taking account of utilitarianism*. Maiden, MA: Blackwell.
- Shaw, William H. (2006). Contemporary Criticisms of Utilitarianism: A Response. Teoksessa Henry R. West (toim.), *The Blackwell guide to Mill's utilitarianism*. Malden, MA; Oxford: Blackwell Publishing, 201–216.
- Shaw, William H. (2011). Utilitarianism and Recourse to War. *Utilitas*, 23(4), 380–401.
- Shaw, William H. (2014). Utilitarianism and the ethics of war. Teoksessa B. Eggleston & D.E. Miller (toim.), *The Cambridge companion to utilitarianism*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 303–324.
- Shaw, William H. (2016). *Utilitarianism and the ethics of war*. New York: Routledge.
- Skorupski, John (2006). *Why Read Mill Today?* New York: Routledge.
- Steffen, Will, Katherine Richardson & Johan Rockström ym. (2015). Planetary boundaries: guiding human development on a changing planet. *Science*, 347.
- Todd, Philip A.S. (2019). *War – what is it good for? Applying a Millian security principles protocol to New York Times coverage of the 2003 invasion of Iraq*. Väitöskirja. Oklahoma: University of Oklahoma. <https://shareok.org/handle/11244/319760>, (12.11.2019).
- Toiskallio, Jarmo (2007). Introduction: Edifying Military Ethics. Teoksessa J. Toiskallio (toim.), *Ethical education in the Military: What, How and Why in the 21st Century?* Helsinki: Edita Prima, 11–27.
- Toiskallio, Jarmo (2017). From ethics to ethical action competence. Teoksessa A. Mutanen (toim.), *Ethical basis of human security: towards renewal of peace operations training*. Helsinki: Puolustusvoimien Kansainvälinen Keskus, 35–49.
- Ulkoasiainministeriö (2015). Voimankäytön oikeussäännöt: selvitys eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. https://um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOLgBmLyZvu/content/voimankayton-oikeussaannot, (18.8.2020).
- Ulkoasiainministeriö (2016). *Sodan oikeussäännöt*. https://um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOLgBmLyZvu/content/sodan-oikeussaannot?curAsset=0&stId=47307, (30.3.2020).
- Verweij, Désirée (2007). Military Ethics: A Contradiction in Terms. Teoksessa J. Toiskallio (toim.), *Ethical education in the Military: What, How and Why in the 21st Century?* Helsinki: Edita Prima, 43–62.
- Vetlesen, Arne J. (2005). *Evil and Human Agency: Understanding Collective Evildoing*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Värri, Veli-Matti (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Walzer, Michael (1970). *Obligations: essays on disobedience, war, and citizenship*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Walzer, Michael (1977/2015). *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*. Fifth edition. New York: Basic Books.
- Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö (2020). *Global trends: forced displacement in 2019*. <https://www.unhcr.org/globaltrends2019/>, (27.8.2020).